

ΑΝΩΤΑΤΗ
ΣΧΟΛΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ &
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ & ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΝ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ (Π.Ε.ΣΥ.Π.)

Διπλωματική Εργασία
«Η Συμβουλευτική στη Διά Βίου Ανάπτυξη: Καλές Ευρωπαϊκές
Πρακτικές»

Χαρίκλεια Πολυμέρου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Αικατερίνη Βούλγαρη

ΒΟΛΟΣ 2017

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	2
Περίληψη.....	3
1. Η έννοια της Συμβουλευτικής	3
1.4. Η προσωποκεντρική προσέγγιση στη Συμβουλευτική	5
1.5. Η προσωποκεντρική προσέγγιση στην εκπαίδευση	5
2. Η λειτουργία και η μορφή της συμβουλευτικής	5
2.1. Ο επιστημονικός χαρακτήρας της συμβουλευτικής	6
2.2. Ο σκοπός της συμβουλευτικής.....	6
2.3. Οι στόχοι της Συμβουλευτικής	7
3. Διαπολιτισμική Συμβουλευτική.....	8
3.1. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ελλάδα	8
3.2. Στόχοι και αρχές της Συμβουλευτικής.....	9
3.3. Μεθοδολογία Συμβουλευτικής.....	9
4. Τομείς εφαρμογής της Συμβουλευτικής στη Δια Βίου Ανάπτυξη	9
4.1. Η Συμβουλευτική στο Σχολείο.....	9
4.2. Η Συμβουλευτική στις οργανωμένες υπηρεσίες απασχόλησης	10
4.3. Η Συμβουλευτική στους χώρους εργασίας	10
4.4. Δια βίου συμβουλευτική σταδιοδρομίας	11
4.5. Η Συμβουλευτική στις υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και κοινωνικών υπηρεσιών	12
4.6. Η Συμβουλευτική στα σχολεία στη διεθνή βιβλιογραφία	12
5. Ο Ρόλος της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη δια βίου ανάπτυξη σταδιοδρομίας και κινητικότητας	12
5.1. Οι προοπτικές της Συμβουλευτικής	13
6. Βιβλιογραφία.....	14

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εκπονείται στο πλαίσιο ολοκλήρωσης του προγράμματος ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό (Π.Ε.ΣΥ.Π.) της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) και επιχειρεί να τονίσει τη σημασία της Διά Βίου Συμβουλευτικής στην εκπαίδευση σε συνδυασμό με καλές ευρωπαϊκές πρακτικές.

Στην πρώτη ενότητα δίνονται οι ορισμοί της συμβουλευτικής και της Διά Βίου Συμβουλευτικής. Επίσης, χρήσιμο κρίθηκε να δοθεί και ένας ορισμός για τη Διά Βίου Εκπαίδευση. Στη συνέχεια, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορία και την εξέλιξη της Διά Βίου Συμβουλευτικής, με σκοπό να αντιληφθούμε καλύτερα την ανάγκη ανάπτυξης αυτής. Παρατίθενται διάφορες θεωρίες συμβουλευτικής, που τονίζουν ιδιαίτερα τη σπουδαιότητα της σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στον σύμβουλο και στον συμβουλευόμενο, όπως για παράδειγμα, η προσωποκεντρική θεωρία, η συνδιαλεκτική ή συναλλακτική ανάλυση και η ψυχοδυναμική θεωρία.

Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η λειτουργία και η μορφή της συμβουλευτικής, ο σκοπός της, δηλαδή η βοήθεια που προσφέρεται σε άτομα τα οποία αντιμετωπίζουν διάφορες δυσκολίες και προβλήματα στην πορεία της ζωής τους, καθώς και η πρόληψη σε αυτά, οι στόχοι της συμβουλευτικής, μια και η συμβουλευτική χρησιμοποιείται σε πολλούς τομείς, όπως, για παράδειγμα, η εκπαίδευση, η υγεία η πρόνοια, η εργασία κ.ά., ακόμη ο επιστημονικός χαρακτήρας της συμβουλευτικής, καθώς πρόκειται για έναν ξεχωριστό, ευδιάκριτο επιστημονικό χώρο, που επεκτείνεται δυναμικά και εξελίσσεται συνεχώς.

Στην τρίτη ενότητα γίνεται προσπάθεια ανάλυσης της έννοιας της Διαπολιτισμικής Συμβουλευτικής και, περισσότερο, του ρόλου αυτής στη διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Η εφαρμογή ενός διαπολιτισμικού μοντέλου πρέπει να αποκτήσει περισσότερο πρακτικό χαρακτήρα για καλύτερα αποτελέσματα.

Στην τέταρτη ενότητα αναφέρονται οι τομείς στους οποίους εφαρμόζεται η Συμβουλευτική στη Διά Βίου Ανάπτυξη και παρουσιάζεται αναλυτικά η μεθοδολογία

εφαρμογής της συμβουλευτικής, δεδομένου ότι αυτή προσαρμόζεται ανάλογα με το αίτημα της κάθε περίπτωσης που ο σύμβουλος καλείται να εξετάσει.

Τέλος, στην πέμπτη ενότητα αναλύεται και παρουσιάζεται ο ρόλος της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην υποστήριξη των πολιτών σε θέματα διά βίου ανάπτυξης σταδιοδρομίας και κινητικότητας. Στις μέρες μας αναγνωρίζεται διεθνώς η συνεχώς αυξανόμενη ανάγκη για παροχή υπηρεσιών Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού για τη δια βίου ανάπτυξη της σταδιοδρομίας σε όλους τους πολίτες κάθε ηλικίας και σε όλες τις φάσεις των κομβικών εκπαιδευτικών, επαγγελματικών και προσωπικών μεταβάσεων του ατόμου.

1. Η έννοια της Συμβουλευτικής

Η οριοθέτηση της έννοιας της συμβουλευτικής παρουσιάζει δυσκολίες για όσους προσπαθούν να δώσουν έναν ορισμό. Θα μπορούσαμε, μάλιστα, να πούμε ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ ειδικών και ιδιαίτερα μεταξύ χωρών που δεν έχουν κάποια παράδοση σε ό,τι αφορά τον τομέα της συμβουλευτικής, με αποτέλεσμα να υπάρχει διαφορά μεταξύ της έννοιας και του περιεχομένου της. Οι τρεις βασικοί άξονες στους οποίους θα μπορούσε να οριστεί η συμβουλευτική είναι: i) η λειτουργία και η μορφή της, ii) ο επιστημονικός της χαρακτήρας και iii) ο σκοπός της.

Σχετικά με τον πρώτο άξονα, η συμβουλευτική έχει οριστεί ως

«η διαδικασία εκείνη κατά την οποία είτε κατά τρόπο ατομικό είτε κατά τρόπο ομαδικό ένας ειδικός, που υπό ορισμένες προϋποθέσεις λέγεται σύμβουλος, συνεξετάζει με ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων θέματα ή προβλήματα που απασχολούν το άτομο ή την ομάδα ατόμων και διευκολύνει τη λύση τους» (Δημητρόπουλος, 1994:199).

Αναφορικά με τον δεύτερο άξονα, η συμβουλευτική είναι ένα ξεχωριστό γνωστικό αντικείμενο και, κατ' επέκταση, μια ξεχωριστή επιστημονική περιοχή. Αποτελεί έναν επιστημονικό και δυναμικό χώρο που βελτιώνεται και εξελίσσεται

συνεχώς. Δεν συνιστά ανεξάρτητη επιστήμη με την καθεαυτή έννοια του όρου, αλλά ένα επάγγελμα που ασκείται από ειδικούς.

Ως προς τον τρίτο άξονα, η συμβουλευτική είναι μια μέθοδος προσέγγισης και παρέμβασης, βοήθειας προς κάποιο άτομο που αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα ή προσπαθεί να προλάβει κάποιο πρόβλημα. Είναι, με άλλα λόγια, μια διαδικασία αποτελούμενη από μια σειρά δεξιότητες. Με αυτή την έννοια, είναι μια διαδικασία και πορεία εργασίας, καθώς και μια σειρά δεξιοτήτων, για την εφαρμογή της μεθοδολογίας στην προσπάθεια παροχής βοήθειας ή πρόληψης (Nelson & Jones, 1983, 1995).

1.1. Η έννοια της Διά Βίου Συμβουλευτικής

Η έννοια της διά βίου συμβουλευτικής, σύμφωνα με έναν γενικό ορισμό, περιγράφεται ως εξής:

«μια σειρά από δραστηριότητες που παρέχουν στους πολίτες κάθε ηλικίας, και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή της ζωής τους, τα εφόδια να προσδιορίζουν τις δυνατότητες, τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντά τους, να λαμβάνουν αποφάσεις για την εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόλησή τους και να διαχειρίζονται την προσωπική τους σταδιοδρομία στη μάθηση, την εργασία και άλλους τομείς στους οποίους αποκτώνται ή/και χρησιμοποιούνται οι εν λόγω δυνατότητες και ικανότητες.» [(European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN), 2014:29)].

Συνεπώς, είναι χρήσιμο να δώσουμε και έναν ορισμό για τη διά βίου εκπαίδευση. Στον ορισμό της UNESCO για τη διά βίου εκπαίδευση και μάθηση αναφέρεται ότι:

«... δηλώνει ένα χωρίς όρια σχήμα που αποβλέπει στην αναμόρφωση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος ... Η εκπαίδευση και η μάθηση δεν περιορίζονται στη σχολική φοίτηση, πρέπει να επεκτείνονται σε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου, να περιλαμβάνουν όλες τις δεξιότητες και όλους τους κλάδους της γνώσης, να

χρησιμοποιούν όλα τα δυνατά μέσα και να δίνουν την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους για πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι εκπαιδευτικές και οι σχετικές με τη μάθηση διαδικασίες στις οποίες τα παιδιά, οι νέοι άνθρωποι και οι ενήλικοι όλων των ηλικιών εμπλέκονται στη διάρκεια της ζωής τους, σε οποιαδήποτε μορφή, πρέπει να θεωρηθούν ως σύνολο» (Καραλής, 2013).

1.2. Ιστορική εξέλιξη της Διά Βίου Συμβουλευτικής

Για να αντιληφθούμε καλύτερα ποιο είναι το αίτημα που δημιουργήσε την ανάγκη ανάπτυξης της διά βίου συμβουλευτικής, είναι σημαντικό να εξετάσουμε τις διεργασίες της παγκοσμιοποίησης, όπως, για παράδειγμα, την περιθωριοποίηση των εθνικών συνόρων, τη διεθνοποίηση της οικονομίας, καθώς, επίσης, τη διάχυση διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων από τόπο σε τόπο, με την άρση φραγμών στην κινητικότητα προσώπων, προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και με την αύξηση της μετανάστευσης.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να τονίσουμε ότι η εκπαιδευτική αλλά και η επαγγελματική συμβουλευτική είναι πλέον στις μέρες μας διαπολιτισμικές, καθώς απευθύνονται σε κάθε ηλικία και σε κάθε άνθρωπο, ανεξαρτήτως φύλου, καταγωγής, θρησκευτικών πεποιθήσεων και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων. Αυτό, μάλιστα, έχει εκφραστεί και θεσμικά στον Κώδικα Δεοντολογίας Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΣΥ.Ε.Π.), [Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.), 2013].

Στην ίδια συνάφεια, έχουν δημοσιευτεί αρκετές μελέτες, έρευνες, εκπαιδευτικό υλικό, καθώς επίσης υλοποιούνται και θεματικά σεμινάρια ευαισθητοποίησης, ενώ έχουν μεταφραστεί και σταθμιστεί ειδικά ερωτηματολόγια, με σκοπό την κατάλληλη προετοιμασία των συμβούλων για την πολυπολιτισμική τους επάρκεια (Κλεφτάρας, Κάντας, 2003, Παπαβασιλείου, 2009). Επιπλέον, τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) εστιάζουν στην ανάγκη ποιοτικών υπηρεσιών ΣΥ.Ε.Π., καθώς θεωρείται ότι συντελούν στην προσωπική ανάπτυξη, την απασχολησιμότητα και την κοινωνική συνοχή (ΕΟΠΠΕΠ, 2012). Ενδεικτικό στοιχείο της εξέλιξης της διά βίου συμβουλευτικής θεωρούμε την καλλιέργεια δεξιοτήτων διαχείρισης σταδιοδρομίας σε μια διά βίου προοπτική, μέσα από την ένταξη του

ατόμου σε περιβάλλοντα τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης, κατά τη διάκριση των Coombs & Ahmed (Γκόβαρης & Ρουσάκης, 2008).

1.3. Η συμβουλευτική σχέση και ο ρόλος της στην εφαρμογή των λειτουργιών της συμβουλευτικής

Σύμφωνα με τον Nelson-Jones (2006), ο όρος συμβουλευτική χρησιμοποιείται για να δηλώσει κυρίως την υποστηρικτική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον σύμβουλο και στον συμβουλευόμενο. Η σχέση αυτή δημιουργείται σε ένα πλαίσιο ειδικών συνθηκών και προϋποθέτει την ύπαρξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων εκ μέρους του συμβούλου, όπως είναι η ικανότητά του να μπαίνει στη θέση του άλλου και να τον κατανοεί (empathy), η αποδοχή του άλλου, ο σεβασμός του δικαιώματος του ατόμου να ρυθμίζει μόνο του τα ζητήματα που το απασχολούν.

Οι θεωρίες που τονίζουν ιδιαίτερα τη σπουδαιότητα της σχέσης είναι: η προσωποκεντρική θεωρία (person-centered) του Carl Rogers, η συνδιαλεκτική ή συναλλακτική ανάλυση (transactional analysis) και οι ψυχοδυναμικές θεωρίες. Ο Carl Rogers έχει χαρακτηριστεί ως ο «πατέρας» της συμβουλευτικής, ο οποίος αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη συμβουλευτική σχέση και, όπως αναφέρεται από τη Μαλικιώση-Λοΐζου (1999), υποστηρίζει ότι:

«Η επιτυχημένη συμβουλευτική αποτελείται από μία σαφώς οργανωμένη και επιτρεπτική σχέση που επιτρέπει στον πελάτη να αποκτήσει αυτογνωσία σε βαθμό που να μπορεί να κάνει θετικά βήματα προς την κατεύθυνση που του έχει υποδείξει ο νέος του προσανατολισμός».

Ο σύμβουλος πρέπει να αποδέχεται τον πελάτη χωρίς περιορισμούς και χωρίς να τον επικρίνει, και πρέπει, επίσης, να εισέλθει ενσυναισθητικά στον προσωπικό κόσμο του πελάτη. Η σχέση αυτή είναι από τα πιο σημαντικά στοιχεία μιας συμβουλευτικής διαδικασίας.

Μια συμβουλευτική σχέση περιλαμβάνει την έννοια της ενσυναίσθησης (empathy) και τη θετική εκτίμηση και αποδοχή του πελάτη, σύμφωνα με τη θεωρία του Rogers. Όπως η ικανότητα να αισθάνεται κανείς συμπάθεια, έτσι και η ικανότητα

της ενσυναίσθησης είναι ένδειξη ανθρωπιάς, ενώ συχνά οι δύο έννοιες συγχέονται. Η συμπάθεια είναι μια συναισθηματική αντίδραση, άμεση και μη ελεγχόμενη, η οποία κατακλύζει το άτομο όταν αυτό φαντάζεται τον εαυτό του στη θέση στην οποία βρίσκεται κάποιος άλλος. Για τον λόγο αυτόν, μπορεί να οδηγήσει σε αναστολή της παροχής φροντίδας ή να αμβλύνει ηθικές δράσεις.

Η ενσυναίσθηση αποτελεί μια ικανότητα που μαθαίνεται, ή μια στάση ζωής, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην προσπάθεια να έρθει κανείς σε επαφή, να επικοινωνήσει και να κατανοήσει τους άλλους, αναφορικά με καταστάσεις τις οποίες βιώνει το άτομο, καθώς και τις εμπειρίες ή τα συναισθήματα που έχει. Επιπλέον, ένα άτομο μπορεί να θεωρείται ότι έχει περισσότερο ή λιγότερο αναπτυγμένη ενσυναίσθηση και να έχει την τάση να χρησιμοποιεί την ικανότητά του αυτή ανάλογα, για παράδειγμα, με το αν αισθάνεται ευθύνη έναντι των άλλων ατόμων. Συχνά περιγράφεται ως «η ικανότητα να βλέπεις τον κόσμο με τα μάτια του άλλου», κάτι που υπονοεί ότι πρόκειται απλώς για την ανάπτυξη της ικανότητας να φαντάζεσαι αυτό που κάποιος σκέφτεται και νιώθει σε μια δεδομένη κατάσταση. Πρόκειται για μια προσπάθεια να κατανοεί κανείς, να βιώνει, να αισθάνεται πράγματα με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο το κατορθώνει ένας άλλος άνθρωπος.

1.4. Η προσωποκεντρική προσέγγιση στη Συμβουλευτική

Όπως αναφέρθηκε, υπάρχει μεγάλη ποικιλία θεωριών και τρόπων προσέγγισης του συμβουλευόμενου από τον σύμβουλο. Ο σύμβουλος, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε θεωρία ή μέθοδο ακολουθεί για να βοηθήσει τον συμβουλευόμενο, σύμφωνα με τη δεοντολογία τηρεί κάποιες αρχές. Οι κυριότερες από αυτές τις αρχές περιγράφονται στην Ανθρωποκεντρική Θεωρία του Carl Rogers (1902-1987), ο οποίος θέτει στο επίκεντρο προσοχής του συμβούλου τον άνθρωπο ως πρόσωπο και δίνει την πιο γλαφυρή περιγραφή της ανθρώπινης διάστασης στη συμβουλευτική διαδικασία (Μυλωνά-Καλαβά, 2001).

Σύμφωνα με τον Rogers, η συμβουλευτική είναι μια πορεία κατά την οποία το άτομο διευκολύνεται στο να αναλάβει την ευθύνη να παίρνει αποφάσεις σχετικά με τις δικές του προσωπικές αξιολογήσεις. Στόχος αυτής της προσέγγισης στη συμβουλευτική δεν είναι να λύσει το άτομο ένα ειδικό πρόβλημά του, αλλά να

βοηθηθεί να αναπτυχθεί, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τόσο το τρέχον πρόβλημά του όσο και τα προβλήματα που θα προκύψουν στο μέλλον, με πιο συγκροτημένο τρόπο (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996). Η ενίσχυση των δυνάμεων του προσώπου και η αναδόμηση της προσωπικότητάς του βοηθούν τον συμβουλευόμενο να γίνει κύριος του εαυτού του και να μάθει τον τρόπο με τον οποίο θα το πετύχει αυτό. Ο ίδιος ο Rogers ονόμασε μη κατευθυντική την αρχική θεωρητική του τοποθέτηση, διότι πίστευε πως ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα να επιλέγει τους δικούς του στόχους, έστω και αν είναι αντίθετοι με αυτούς του συμβούλου του (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001).

Στόχος του συμβούλου είναι να βοηθήσει τον συμβουλευόμενο να αναγνωρίσει τις εσωτερικές του ικανότητες για αλλαγή και ανάπτυξη (Μέρν, 2002). Ο Rogers στέκεται ιδιαίτερα στις στάσεις του συμβούλου και στον τρόπο με τον οποίο υπάρχει στη συμβουλευτική διαδικασία. Θεωρεί ότι η αυτογνωσία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου ο σύμβουλος να είναι σε θέση να βοηθήσει έναν άλλον άνθρωπο. Ακόμη, οφείλει να είναι ο αληθινός εαυτός του και να μην προσποιείται στη συμβουλευτική σχέση.

Η προσωποκεντρική προσέγγιση βασίζεται σε τρεις «κύριες συνθήκες»: της συμφωνίας, της ενσυναισθητικής κατανόησης και της ανεπιφύλακτης θετικής αποδοχής (Gatongi, 2007, Μπρούζος, 2004). Μέσω αυτής της προσέγγισης, μια συμβουλευτική σχέση θεωρείται ιδιαίτερα αποτελεσματική όταν ο σύμβουλος «βιώνει και εκφράζει απεριόριστο σεβασμό και αποδοχή για το συμβουλευόμενο, βιώνει και εκδηλώνει μια βαθιά συναισθηματική κατανόηση του εσωτερικού κόσμου του συμβουλευόμενου και παραμένει συνεπής και αληθινός στη σχέση του» (Μέρν, 2002:33).

Ο Rogers επέκτεινε τις τρεις αναγκαίες συνθήκες για τον σύμβουλο στη δημιουργία σχέσης με τον συμβουλευόμενό του με μια τέταρτη διάσταση, που ονόμασε «παρουσία». «Η παρουσία είναι η έκφραση της γνησιότητας, της ενσυναίσθησης και της θετικής αναγνώρισης, αφού εμπερικλείει την αυτοαποδοχή και τη θετική αναγνώριση του άλλου» (Μπρούζος, 2004:270). Έτσι, για την αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε μορφής συμβουλευτικής, ο σύμβουλος χρειάζεται να είναι άτομο που να εμπνέει εμπιστοσύνη και να παρέχει ένα ασφαλές περιβάλλον,

στο οποίο ο συμβουλευόμενος θα μπορεί ελεύθερα να μιλήσει για τον εαυτό του (Μέρν, 2002). Ακόμη, ως καλός ακροατής, χρειάζεται να παίρνει τα μηνύματα που του στέλνει ο συνομιλητής του, να παρατηρεί προσεκτικά και να ανταποκρίνεται σε αυτά.

Ο Rogers, πιστεύοντας στη θετική φύση του ανθρώπου, ενδιαφέρεται για την υποκειμενική φύση της πραγματικότητας και τον τρόπο με τον οποίο προσδιορίζει ο κάθε άνθρωπος τη δική του πραγματικότητα. Επομένως, το πρόβλημα για τον σύμβουλο είναι το πώς θα προσεγγίσει την πραγματικότητα του πελάτη (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996)· η δημιουργία ενός ζεστού, μη απειλητικού, φιλικού κλίματος, όπου ο συμβουλευόμενος θα νιώσει την ελευθερία να διερευνήσει καταστάσεις της ζωής του, που είτε έχουν διαστρεβλωθεί είτε δεν έχουν πλήρως κατανοηθεί. Η έκφραση γνήσιων και ειλικρινών αισθημάτων φροντίδας, σεβασμού, αποδοχής και κατανόησης είναι τα στοιχεία εκείνα που μπορούν να βοηθήσουν τον συμβουλευόμενο να απαλλαγεί από τους μηχανισμούς άμυνας και τις άκαμπτες αντιλήψεις του, και να προχωρήσει σε ανώτερα επίπεδα προσωπικής λειτουργίας και απόδοσης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Rogers αναγνώριζε την ύπαρξη ενός μόνο κινήτρου για τη ζωή, του κινήτρου για αυτοπραγμάτωση (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001, Μέρν, 2002).

Σε όλες τις εξελικτικές φάσεις της θεωρίας του, βασική πεποίθηση του Rogers ήταν ότι οι άνθρωποι είναι αξιόπιστοι και διαθέτουν μεγάλες δυνατότητες κατανόησης του εαυτού τους και επίλυσης των προβλημάτων τους, χωρίς να χρειάζονται την άμεση παρέμβαση του συμβούλου. Πίστευε, επίσης, ότι οι άνθρωποι μπορούν να καθοδηγήσουν και να αναλάβουν οι ίδιοι την προσωπική τους ανάπτυξη και εξέλιξη, εφόσον βρίσκονται σε μια θετική βοηθητική σχέση. Επιπλέον, επισήμανε, ήδη από την αρχή, τη σπουδαιότητα των στάσεων και των προσωπικών χαρακτηριστικών του συμβούλου, καθώς και την ποιότητα της σχέσης συμβούλου-συμβουλευομένου ως καθοριστικών παραγόντων για το αποτέλεσμα της συμβουλευτικής διαδικασίας. Αργότερα, υποστήριξε έναν περισσότερο ενεργό και αυτοαποκαλυπτικό ρόλο για τον σύμβουλο και έλαβε σοβαρά υπόψη του ευρύτερα κοινωνικά θέματα, όπως την πολυπολιτισμικότητα. Παράλληλα, τόνισε πόσο σπουδαίο είναι να μπορεί ο άνθρωπος να βλέπει και πέρα από τον εαυτό του, να

ακούει και να κατανοεί πώς δομούν τον κόσμο τους οι άλλοι άνθρωποι (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001).

1.5. Η προσωποκεντρική προσέγγιση στην εκπαίδευση

Η προσωποκεντρική προσέγγιση σχεδιάστηκε από τον Rogers προκειμένου να προωθήσει την ευθύτητα, την ειλικρίνεια, την ανάπτυξη, την εξέλιξη και την αλλαγή, κατά την κατανόηση των συμβουλευτικών διαδικασιών. Είναι μια προσέγγιση που είναι πρακτική και χρήσιμη για την εκπαίδευση, επειδή μπορεί να επιλύσει προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές και δεν έχουν να κάνουν με το πρόγραμμα μαθημάτων. Για παράδειγμα, παρέχει έναν τρόπο κατανόησης και διευθέτησης ζητημάτων, αναφορικά με τις σχέσεις, τη συναισθηματική εξέλιξη και την ηθική συμπεριφορά, που φαίνεται να αποτελούν τη ρίζα των περισσότερων προβλημάτων στο σχολείο και την κοινωνία. Ωστόσο, είναι απαραίτητο να ενσωματωθούν στη συμβουλευτική διαδικασία κάποιοι επιπλέον παράγοντες, προκειμένου να εξεταστούν οι συνθήκες που διευκολύνουν αυτή την εξέλιξη. Αυτοί περιλαμβάνουν την αποδοχή, τη συναισθηματική ταύτιση και τη θετική προσοχή από τους άλλους (Gatongi, 2007).

Ο Rogers τοποθετεί τον εκπαιδευτικό στον ρόλο του συμβούλου που διευκολύνει τη μάθηση. Κύριος στόχος του εκπαιδευτικού είναι να βοηθήσει τους μαθητές του να κατανοήσουν τις ανάγκες και τις αξίες τους, έτσι ώστε να λάβουν οι ίδιοι αποφάσεις σχετικά με τη μόρφωσή τους και να κατευθύνουν ανάλογα την πορεία τους. Προκειμένου να υπάρξει η συγκεκριμένη μάθηση και αλλαγή στον μαθητή, όπως, εξάλλου, και σε κάθε άνθρωπο, θα πρέπει να συνηγορούν οι εξής παράγοντες (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001:45):

- α. αναγνώριση του προβλήματος από τον ίδιο τον συμβουλευόμενο.
- β. συμφωνία ή γνησιότητα, δηλαδή να ταιριάζει ακριβώς η εμπειρία με την επίγνωση του εαυτού, ενώ ο σύμβουλος-εκπαιδευτικός χρειάζεται να είναι ο γνήσιος εαυτός του και να μην προσποιείται στη συμβουλευτική σχέση.
- γ. απεριόριστη και άνευ όρων θετική αναγνώριση, τόσο για την έκφραση αρνητικών, επώδυνων ή και αφύσικων συναισθημάτων όσο και για την έκφραση καλών, θετικών, ώριμων, και κοινωνικών συναισθημάτων εκ μέρους του συμβουλευομένου-μαθητή.

δ. ενσυναίσθητη κατανόηση. Ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να δει τον κόσμο μέσα από τα μάτια των μαθητών του, με στόχο να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα ενσυναίσθητης επικοινωνίας, στην οποία ο μαθητής διευκολύνεται να αναπτυχθεί και να επιτύχει τη γνώση του εαυτού του. Η αποδοχή του μαθητή, των σκέψεων και των συναισθημάτων του, ακόμη και αυτών τα οποία ο ίδιος φοβάται, θεωρείται σημαντική για τη συναισθηματική του ανάπτυξη και την εξεύρεση θετικών λύσεων (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996).

Στην προσωποκεντρική προσέγγιση επισημαίνεται, ακόμη, ότι μια θετική και εποικοδομητική ατμόσφαιρα συζήτησης διακρίνεται από τέσσερα στοιχεία: α) ο εκπαιδευτικός δείχνει ζεστασιά και ανταποδοτικότητα, εκφράζει ειλικρινές ενδιαφέρον και αποδέχεται τον μαθητή ως πρόσωπο, β) η συμβουλευτική σχέση χαρακτηρίζεται από αποδοχή και επιτρέπει την έκφραση των συναισθημάτων, γ) ο μαθητής είναι ελεύθερος να εκφράσει τα συναισθήματά του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν ελέγχει και τις παρορμήσεις του και δ) η συμβουλευτική σχέση είναι απαλλαγμένη από κάθε είδους πίεση ή εξαναγκασμό (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001:51).

Η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ παιδαγωγού και μαθητών είναι μια σχέση συμμαχίας. Στο πλαίσιο αυτής της σχέσης, ο εκπαιδευτικός δεν προσπαθεί να λύσει το πρόβλημα που εκθέτει ο μαθητής, αλλά υιοθετεί τον ρόλο του διευκολυντή, που επικεντρώνεται στα συναισθήματα του μαθητή και τον ενθαρρύνει να εκφράσει ελεύθερα αυτά τα συναισθήματα για το σχολείο, τον εαυτό του ή τους εκπαιδευτικούς του. Με αυτόν τον τρόπο, ο μαθητής διευκολύνεται να αποσαφηνίσει τις σκέψεις και τις αντιλήψεις του και, συνακόλουθα, να βρει τους κατάλληλους γι' αυτόν τρόπους αλλαγής της κατάστασης (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001).

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι αυτό που κουβαλάει κανείς σε κάθε γνήσια συνάντηση ή συνεργασία και ουσιαστική επικοινωνία είναι ο εαυτός του· ο εαυτός του με τις άμυνές του, τις αδυναμίες του, τις ανασφάλειές του, τις τάσεις εξουσίας και όλους τους περιορισμούς που δημιουργεί η απουσία συνειδητής ενασχόλησης μαζί του. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί, όμως, δεν βοηθήθηκαν, ίσως ποτέ, να σκύψουν και να αφουγκραστούν τον εαυτό τους, να τον εξερευνήσουν και να τον αναπτύξουν. Δεν έχουν βοηθηθεί, ούτε μέσω της προηγούμενης παιδείας τους ούτε από την προετοιμασία τους στα ιδρύματα κατάρτισης εκπαιδευτικών, να

ξεδιπλώσουν το κρυμμένο δυναμικό τους, να δουλέψουν με τον εαυτό τους, να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας και άλλες κοινωνικές δεξιότητες χρήσιμες για τον εκπαιδευτικό ως επαγγελματία με πολλαπλούς ρόλους στο εργασιακό του περιβάλλον. Οι Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, (1996) υποστήριξαν ότι η συμβουλευτική προσφέρεται και εξαρτάται από την ευαισθησία του εκπαιδευτικού, ώστε να οικοδομήσει τα θεμέλια των διαπροσωπικών του σχέσεων όχι μόνο με τους μαθητές τους, αλλά και με τους συναδέλφους και τους γονείς, που θα βοηθούν στην ουσιαστική και παραγωγική επικοινωνία, θέτοντας τις βάσεις για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του καθενός (Μπρούζος, 2004).

2. Η λειτουργία και η μορφή της συμβουλευτικής

Τα στοιχεία που είναι παρόντα σε κάθε συμβουλευτική παρέμβαση, τα συστατικά, δηλαδή, στοιχεία είναι (Δημητρόπουλος, 2000):

1. το άτομο (ο πελάτης, ο συμβουλευόμενος) που έχει ανάγκη να βοηθήσει,
2. ο ειδικός (Σύμβουλος) στον οποίο προσέρχεται αυτό το άτομο,
3. το συγκεκριμένο θέμα-πρόβλημα που εξετάζεται, αντιμετωπίζεται,
4. η συμβουλευτική σχέση μεταξύ των δύο μερών,
5. το πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα η συμβουλευτική σχέση,
6. η συμβουλευτική σχέση-παρέμβαση με τις κατάλληλες μεθόδους από την πλευρά του Συμβούλου,
7. ο τρόπος λειτουργίας όλων των ανωτέρω στοιχείων (ραχοκοκαλιά της Συμβουλευτικής),
8. η αξιολόγηση και η έρευνα που προσανατολίζονται στους σκοπούς της συμβουλευτικής πράξης, και, τέλος,
9. οι βασικές αρχές και ο κώδικας δεοντολογίας, που πρέπει να τηρούνται.

2.1. Ο επιστημονικός χαρακτήρας της συμβουλευτικής

Η Συμβουλευτική είναι ένας ευδιάκριτος επιστημονικός χώρος, με ξεχωριστό γνωστικό αντικείμενο, και μαζί ένα επάγγελμα, που ασκείται από ειδικούς που έχουν ειδικευτεί σε αυτό. Είναι ένας ξεχωριστός, ευδιάκριτος επιστημονικός χώρος, που

επεκτείνεται δυναμικά και εξελίσσεται συνεχώς. Αποδίδεται με τον όρο «Συμβουλευτική» το επιστημονικό περιεχόμενο αυτού του χώρου, ως θεωρία και ως εφαρμογή, ως θεωρητική υπόσταση αλλά και ως πρακτική, χρηστική εφαρμογή (Δημητρόπουλος, 2000:22).

2.2. Ο σκοπός της συμβουλευτικής

Η συμβουλευτική είναι μια μέθοδος σκοπός της οποίας είναι η εξασφάλιση βοήθειας, μέσω παρέμβασης, προς το άτομο που αντιμετωπίζει ή προσπαθεί να προλάβει κάποιο πρόβλημα. Είναι ένα γνωστικό αντικείμενο που εντάσσεται στο πλαίσιο των υπηρεσιών του ανθρώπου (Ο.Ε.Δ.Β., 2010). Πρέπει να τονιστεί ότι η ρίζα της συμβουλευτικής είναι η λέξη «συμβουλή»: ο σύμβουλος δεν δίνει απλώς συμβουλές στον πελάτη του, αλλά λειτουργεί περισσότερο υποστηρικτικά και βοηθητικά, καθοδηγώντας τον με έμμεσο τρόπο και, όπως αναφέρεται από τις Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη (1996), συμβουλευτική δεν είναι:

- η παροχή πληροφοριών, που μπορεί, όμως, να συμβεί, αν χρειαστεί
- η παροχή συμβουλών, προτάσεων, συστάσεων
- ο επηρεασμός στάσεων, πεποιθήσεων και συμπεριφοράς του συμβουλευομένου
- η επίδραση στη συμπεριφορά με πειθαναγκασμό, πίεση ή απειλή
- η επιλογή και η τοποθέτηση ατόμων σε θέσεις εργασίας ή σε διάφορες δραστηριότητες, και, τέλος,
- συμβουλευτική δεν είναι μόνο η συνέντευξη.

Εξ ορισμού, η συμβουλευτική σκοπεύει στην εξασφάλιση βοήθειας, μέσω παρέμβασης, προς το άτομο που αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα. Ειδικά οι μη γηγενείς μαθητές των Διαπολιτισμικών Σχολείων αντιμετωπίζουν πιο έντονα προβλήματα, που σχετίζονται τόσο με την καθημερινότητα όσο και με την επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

2.3. Οι στόχοι της Συμβουλευτικής

Η Συμβουλευτική χρησιμοποιείται σε πολλούς τομείς, όπως ο χώρος της εκπαίδευσης, της ψυχικής υγείας, των ενόπλων δυνάμεων, της εκκλησίας, των κρατικών ή δημοτικών υπηρεσιών απασχόλησης, και ορισμένοι από τους στόχους της, τους οποίους υποστηρίζουν ανοιχτά ή όχι οι Σύμβουλοι, είναι (McLeod, 2005:36, 37):

Η ενόραση, που αφορά την κατανόηση της προέλευσης και της εξέλιξης των συναισθηματικών δυσκολιών, με σκοπό να αυξήσουν την ικανότητα ελέγχου των αισθημάτων και των πράξεων μέσω της λογικής.

Η σχέση με τους άλλους ανθρώπους, που αφορά το να γίνει κάποιος καλύτερος και ικανός να διατηρεί σημαντικές και ικανοποιητικές σχέσεις με τους ανθρώπους.

Η αυτογνωσία-αυτεπίγνωση, το να αποκτήσει κάποιος επίγνωση των σκέψεων και των αισθημάτων που έχει αποκλείσει ή απαρνηθεί, και η ανάπτυξη μιας ακριβέστερης αίσθησης για το πώς τον αντιλαμβάνονται οι άλλοι.

Η αυτοαποδοχή: μέσω της αυτοκριτικής και της απόρριψης να αναπτύσσει κάποιος θετική στάση προς τον εαυτόν του.

Η αυτοπραγμάτωση ή εξατομίκευση, που αφορά την ικανότητα να δρα κάποιος σύμφωνα με τις δυνατότητές του και με την ενσωμάτωση προηγούμενων συγκρουόμενων πτυχών του εαυτού του.

Η διαφώτιση, η κατάκτηση του υψηλότερου επιπέδου πνευματικής αφύπνισης.

Η επίλυση προβλημάτων, με την απόκτηση της ικανότητας επίλυσης των τυχόν προβλημάτων.

Η ψυχολογική εκπαίδευση, που σχετίζεται με την κατάκτηση ιδεών και τεχνικών ελέγχου και κατανόησης της συμπεριφοράς.

Η απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων, το να μάθει κάποιος να χειρίζεται επιτυχώς κοινωνικές και διαπροσωπικές δεξιότητες.

Η γνωστική αλλαγή, που αφορά την τροποποίηση ή την αντικατάσταση μη λογικών πεποιθήσεων ή προτύπων σκέψης που συνδέονται με την αυτοκαταστροφική συμπεριφορά.

Η αλλαγή συμπεριφοράς, ώστε να προσαρμόζεται κάποιος ευκολότερα, μετατρέποντας ή αντικαθιστώντας αυτοκαταστροφικά πρότυπα συμπεριφοράς.

Η συστημική αλλαγή, που αφορά την αλλαγή κοινωνικών συστημάτων, όπως η οικογένεια.

Η ενδυνάμωση, δηλαδή η άσκηση δεξιοτήτων, η επίγνωση και η γνώση που βοηθά τον πελάτη να αποκτήσει τον έλεγχο της ζωής του.

Η επανόρθωση, που αφορά την παροχή βοήθειας, ώστε να συμφιλιωθεί ο πελάτης με την προηγούμενη αυτοκαταστροφική συμπεριφορά.

Η παραγωγικότητα και η κοινωνική δράση, που αφορά τη συμβολή στο συλλογικό καλό, με το να εμπνεύσει κάποιος την επιθυμία και την ικανότητα να νοιάζεται για τους άλλους, μέσω των μηχανισμών της κοινότητας.

Στην περίπτωση της παροχής συμβουλευτικής στο πλαίσιο των Διαπολιτισμικών Σχολείων, κάποιοι από αυτούς τους στόχους, όπως η αυτοπραγμάτωση, το να δρα, δηλαδή, κάποιος σύμφωνα με τις δυνατότητές του, ή το να γίνει καλύτερος και ικανός να διατηρεί σημαντικές και ικανοποιητικές σχέσεις με τους ανθρώπους, αποτελούν βασικούς στόχους της συμβουλευτικής διαδικασίας, με βασικότερο όλων αυτών την αποδοχή του εαυτού του.

Σημαντικό, επίσης, πεδίο εφαρμογής της συμβουλευτικής αποτελεί και η επαγγελματική ανάπτυξη του ανθρώπου, που σχετίζεται με την αυτογνωσία και τη λήψη απόφασης για τη σωστή επιλογή επαγγέλματος, πεδίο στο οποίο στηρίζεται και η παρουσία των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού στα σχολεία, διαπολιτισμικά και μη. Για να είναι αποτελεσματική η παρουσία των συμβούλων, απαιτείται μια σειρά δεξιότητες και τεχνικές διαπροσωπικής επικοινωνίας, στις οποίες οφείλουν να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι και να μπορούν να τις εφαρμόσουν σε κάθε συμβουλευτική παρέμβαση (Σιδηροπούλου & Δημακάκου, 2008).

3. Διαπολιτισμική Συμβουλευτική

Η Διαπολιτισμική Συμβουλευτική ορίζεται ως η συμβουλευτική σχέση όπου ο σύμβουλος και ο συμβουλευόμενος ανήκουν σε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες και έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την κοινωνική πραγματικότητα (Das, 1995). Η

διαπολιτισμική συμβουλευτική ακολουθεί τα βήματα μιας διαδικασίας που, ούτως ή άλλως, πρέπει να διαφοροποιείται και να εξειδικεύεται, αλλά και να προσαρμόζεται στις ανάγκες, των «άλλων», να ενσωματώνει τις διαπολιτισμικές αρχές και να αποφεύγει τη συνέχιση της «μονοπολιτισμικής ταυτότητας» (Παπαχρήστου, 2007). Για να είναι τα άτομα που εμπλέκονται στη διαπολιτισμική συμβουλευτική πιο αποτελεσματικά, δεν αρκούν τα στεγνά μαθήματα διδασκαλίας ή μια συγκεκριμένη μέθοδος, πρέπει τα ίδια να έχουν καλλιεργήσει τη διαρκή δυνατότητα απεγκλωβισμού από στερεότυπα και προκαταλήψεις, να υποστηρίζουν και να εκπληρώνουν τους γενικότερους στόχους της συμβουλευτικής (Καλαντζή & Αζίζι, 1998).

3.1. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών και παλιννοστούντων, και, στην προσπάθειά της να διαχειριστεί τον μεγάλο αριθμό των αλλόγλωσσων μαθητών, έχει υιοθετήσει μια σειρά πρακτικές και μέτρα. Για την αντιμετώπιση της νέας εκπαιδευτικής πραγματικότητας, ψηφίστηκε το 1994 Νόμος περί Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, καθώς και Νόμος για την ίδρυση του Ινστιτούτου Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Ι.Π.Ο.Δ.Ε.). Καθιερώθηκε ο όρος «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση», με στόχο την «οργάνωση και τη λειτουργία σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες».

Στα διαπολιτισμικά σχολεία «εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντίστοιχων δημόσιων σχολείων», με σκοπό να «προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών τους» (Μητακίδου, 2007). Σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευσης και Διά Βίου Μάθησης», η διευκόλυνση της πρόσβασης των Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων (Ε.Κ.Ο.) σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος αποτελεί πρωτεύοντα στόχο του. Ειδικά για τις ομάδες πληθυσμού με γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (αλλοδαποί, παλιννοστούντες, ρομά, μουσουλμάνοι της Θράκης, ομογενείς), προβλέπονται στοχευμένες παρεμβάσεις, οι οποίες βοηθούν στη

διαδικασία εκπαιδευτικής ένταξης των μαθητών αυτών και καταπολεμούν το φαινόμενο της σχολικής διαρροής.

Η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της ενίσχυσης της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, της ανάπτυξης των δεξιοτήτων των μαθητών, της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης των ίδιων αλλά και των οικογενειών τους, καθώς και της ενδυνάμωσης των εκπαιδευτικών και των στελεχών της εκπαίδευσης με επιμορφωτικά προγράμματα. Στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση των παρεμβάσεων, λαμβάνονται υπόψη τόσο οι τοπικές συνθήκες όσο και οι κοινωνικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της κάθε ομάδας στόχου, και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην αποδοχή της διαφορετικότητας, στην αλληλοκατανόηση, στον σεβασμό και στην εξάλειψη στερεοτύπων και προκαταλήψεων, με στόχο την καλλιέργεια ενός πολυπολιτισμικού πνεύματος, που θα χαρακτηρίζει και θα διακατέχει το σχολείο του επόμενου αιώνα (Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση, 2015).

Συγκεκριμένα, τα μέτρα που πάρθηκαν από το 1980 και μετά είναι τα σχολεία παλιννοστούντων, σχολεία που αργότερα ονομάστηκαν Διαπολιτισμικά (Παπαχρήστος, 2010). Τα σχολεία παλιννοστούντων θεσμοθετήθηκαν με κύριο σκοπό να διευκολύνουν την κατάκτηση τη ελληνικής γλώσσας και, αργότερα, την ταχύτερη ένταξη των αλλόγλωσσων παιδιών στα συμβατικά σχολεία της χώρας. Ο τρόπος, όμως, λειτουργίας τους οδήγησε στην απομόνωση και στον στιγματισμό αυτών των μαθητών και συντέλεσε σε μεγάλο βαθμό στη σχολική αποτυχία και στον εκπαιδευτικό αποκλεισμό τους (Δαμανάκης, 2000, Κοτσιώνης, 1990). Ελλείψεις στη δομή, στη λειτουργία, αλλά και στη βασική τους φιλοσοφία οδήγησαν στην κατάργησή τους. Το 1996, τα σχολεία παλιννοστούντων καταργήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από τα Διαπολιτισμικά Σχολεία (Μητακίδου, 2007).

Σημαντική καινοτομία για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση ήταν μια νομοθεσία σύμφωνα με την οποία προέβλεπε τη δημιουργία διαπολιτισμικών σχολείων (δημόσιων ή ιδιωτικών) για την εκπαίδευση ατόμων με ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες. Η βασική διαφορά των σχολείων παλιννοστούντων από τα διαπολιτισμικά σχολεία είναι ότι στα δεύτερα συνυπάρχουν γηγενή και μη γηγενή παιδιά (Χριστοδούλου, 2009, Μητακίδου, 2007).

Τα Ενισχυτικά Φροντιστηριακά Τμήματα (Ε.Φ.Τ.) και οι Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.), σχεδιάστηκαν έτσι ώστε να αποτραπεί η αποκοπή των αλλοδαπών και των παλιννοστούντων μαθητών από το ενιαίο σχολικό περιβάλλον. Το πρόγραμμά τους δεν διαχωριζόταν από το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου, ενώ στις Τ.Υ. εφαρμόζεται ένα εντατικό πρόγραμμα μονοετούς φοίτησης, για τους μαθητές που πρόκειται να ενταχθούν στο ελληνικό σύστημα, εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης ξένης γλώσσας. Στις Τ.Υ., εφαρμόζεται μέσα σε κανονικές τάξεις μικτό πρόγραμμα εσωτερικής και εξωτερικής γλωσσικής και μαθησιακής υποστήριξης.

Οι Τάξεις Υποδοχής και τα Φροντιστηριακά Τμήματα εμπλουτίζουν τη μαθησιακή διαδικασία όλων των μαθητών της σχολικής μονάδας, με βάση τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αποτελώντας το κέντρο για τον σχεδιασμό και την οργάνωση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και δράσεων, όπως είναι (Παπαχρήστος, 2014):

1. Ο σεβασμός, η αναγνώριση και η αποδοχή της διαφορετικότητας (γλωσσικής και πολιτισμικής) των μαθητών
2. Ως παράγοντας μάθησης για όλους τους μαθητές να αξιοποιείται η γλωσσική και πολιτισμική διαφορετικότητα των μαθητών.

Αναφερόμενοι στους στόχους της λειτουργίας των Τάξεων Υποδοχής και των Ενισχυτικών Φροντιστηριακών Τμημάτων, αυτοί είναι: α) η εξατομικευμένη γλωσσική και μαθησιακή υποστήριξη των μαθητών, β) η γνωστική και η συναισθηματική ενδυνάμωση όλων των μαθητών, γ) η καλλιέργεια διαπολιτισμικού κλίματος στο σχολείο, δ) η εδραίωση της συνεργασίας σχολείου και οικογένειας. Η σταθερή συνεργασία των εκπαιδευτικών των τάξεων της πρωινής ζώνης με τους διδάσκοντες στις Τάξεις Υποδοχής και στα Ενισχυτικά Φροντιστηριακά Τμήματα είναι αναγκαία, προκειμένου (Παπαχρήστος, 2014):

- α. Η συνέπεια και η συνέχεια να χαρακτηρίζουν την υποστήριξη των μαθητών όσον αφορά τη μάθησή τους.
- β. Παράλληλα με τη γλωσσική ανάπτυξη των μαθητών να διευκολύνεται και η κατάκτηση βασικών γνώσεων που αντιστοιχούν στις τάξεις όπου οι μαθητές εντάσσονται.

γ. Οι μαθητές που φοιτούν στις Τάξεις Υποδοχής και στα Φροντιστηριακά Τμήματα να αναπτύξουν σχέσεις συνεργασίας και αλληλοσεβασμού με τους συμμαθητές τους στις τάξεις πρωινής ζώνης, στις οποίες ηλικιακά ανήκουν και είναι εγγεγραμμένοι οι μαθητές.

δ. Οι εκπαιδευτικοί του σχολείου να οργανώνουν τη διδασκαλία τους λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο της τάξης, καθώς και το γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών τους.

ε. Η διαφορετικότητα να αξιοποιείται ως πηγή ιδεών και δραστηριοτήτων, ώστε όλοι οι μαθητές του σχολείου να ωφελούνται από τη συνύπαρξη μαθητών με διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο.

Το θεωρητικό υπόβαθρο που αφορά τη διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα στηρίζεται στις γενικότερες αρχές του διαπολιτισμικού μοντέλου, αλλά η εφαρμογή του πρέπει να ξεφύγει από τη θεωρία και να πραγματοποιηθεί όσο το δυνατόν καλύτερα, ώστε να παρέχει συνεχή υποστήριξη στους μαθητές και στις οικογένειές τους. Για να εξαλειφθούν φαινόμενα όπως στιγματισμός ή απομόνωση μαθητών, αλλά και ρατσιστικές συμπεριφορές, απαραίτητη κρίνεται η παρουσία συμβούλου και, γενικότερα, της συμβουλευτικής στα διαπολιτισμικά σχολεία.

3.2. Στόχοι και αρχές της Συμβουλευτικής

Βασικός στόχος της συμβουλευτικής θεωρείται η εξασφάλιση των απαραίτητων προϋποθέσεων που θα βοηθήσουν τα άτομα να φτάσουν σε ένα επίπεδο αυτονομίας και μεγαλύτερης αυτογνωσίας, έτσι ώστε να πετύχουν μια εκούσια εποικοδομητική αλλαγή της προσωπικότητάς τους. «Η αλλαγή αυτή στο άτομο μπορεί να αφορά τη συμπεριφορά του, τον τρόπο σκέψης του ή μια συνολική αναδόμηση των εσωτερικών νοηματικών και συναισθηματικών σχημάτων του» (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996:9), με αποτέλεσμα τη μείωση της εσωτερικής σύγκρουσης και τη χρησιμοποίηση όλο και περισσότερης ενέργειας για τη συγκρότηση και καλυτέρευση της ζωής του.

Η συμβουλευτική υποδηλώνει στήριξη στους ανθρώπους να βοηθήσουν τον εαυτό τους να σκέφτονται πιο θετικά και για τους ίδιους και τις ικανότητές τους, αλλά και για τις αντίξοες συνθήκες των προβλημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν

(Μαλικιώση-Λοΐζου, 2001, Μπρούζος & Ράπτη, 2001α). Τα προβλήματα του ατόμου μπορούν να έχουν σχέση με το κοινωνικό του περιβάλλον και ιδιαίτερα με τα σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντός του: γονείς, φίλους, εκπαιδευτικούς και όσους είναι δυνατό να ασκήσουν άμεση επίδραση στο άτομο (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996, Κρίβας, 2008).

Επίσης, βασικός στόχος, κατά την πορεία της Συμβουλευτικής, είναι να αναπτυχθεί ένα συναισθηματικό κλίμα που θα βοηθήσει το άτομο στην ανάπτυξή του. Προϋπόθεση γι' αυτό είναι να νιώσει το άτομο την ασφάλεια και την ελευθερία να εξερευνήσει τον εαυτό του και να έρθει σε μεγαλύτερη επαφή με τα δικά του συναισθήματα (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996), αλλά και η ικανότητα του συμβούλου να δημιουργεί αυτή τη συναισθηματική επαφή με τους άλλους. Η συμβουλευτική ορίζεται πολύ συχνά ως μια σχέση μέσω της οποίας οι σύμβουλοι βοηθούν τους πελάτες τους να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους και να ζήσουν πιο εποικοδομητικά, αναπτύσσοντας την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τα προβλήματά τους μόνοι τους.

Ειδικότερα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, οι Δημητρόπουλος & Μπακατσή (1996) υποστηρίζουν ότι οι στόχοι της συμβουλευτικής πρέπει να επικεντρώνονται στη σταδιακή ατομική ανάπτυξη του παιδιού, στην κοινωνική προσαρμογή του, στη διαμόρφωση μιας όσο το δυνατόν πληρέστερης αυτογνωσίας, θετικότερης αυτοαντίληψης και στάσης προς τη ζωή και τον κόσμο, στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων ζωής και στην ωρίμανση. Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, η συμβουλευτική σχετίζεται αναμφίβολα με την Παιδαγωγική, αφού και οι δύο ασχολούνται με το άτομο και τον μαθητή στη διαδικασία εξέλιξης και αυτοπραγμάτωσής τους. «Ιδιαίτερα, όταν πρόκειται για τη Σχολική Συμβουλευτική, τότε οι σκοποί και οι προσεγγίσεις και των δύο θεσμών σχεδόν ευθυγραμμίζονται» (Δημητρόπουλος, 1999:27).

Επιπρόσθετα, η Συμβουλευτική, ως μια από τις βασικές διαστάσεις στο έργο του εκπαιδευτικού, οφείλει να παρέχει πληροφορίες και βοήθεια σε συνδυασμό με τις άλλες διαστάσεις, δηλαδή τη διδασκαλία, την αγωγή και την αξιολόγηση. Σε κλίμα κατανόησης και ελευθερίας, αναγνωρίζεται ότι ο μαθητής είναι ξεχωριστό άτομο με τη δική του προσωπικότητα, τις δικές του επιθυμίες και ανάγκες. Ο σεβασμός προς

τον μαθητή και η αποδοχή του τον βοηθούν να δημιουργήσει θετική εικόνα για τον εαυτό του, η ανάπτυξη της οποίας πρέπει να αποτελεί έναν από τους στόχους της συμβουλευτικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Μπρούζος, 1998). Οι στόχοι της συμβουλευτικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση οφείλουν, επίσης, να είναι εναρμονισμένοι με τις αναπτυξιακές ανάγκες, τις δυνατότητες και τα προβλήματα των μαθητών αυτής της περιόδου, τις αρχές και τους ευρύτερους σκοπούς τού σχολείου, τις σύγχρονες ιδεολογικές προσεγγίσεις του θεσμού και τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες (Αγγελόπουλος & Πολυδώρου, 2006).

Επιπλέον, η συμβουλευτική έχει άμεση σχέση με τις έννοιες της «Διαφορετικότητας» και της «Ισότητας», και αυτό προκύπτει από τις ίδιες τις αρχές της, βάσει των οποίων λειτουργεί ως επιστήμη (Κοσμίδου-Hardy & Γαλανουδάκη-Ράπτη, 1996). Στις βασικές αρχές της συμβουλευτικής τονίζεται με έμφαση ότι ο κάθε άνθρωπος, χωρίς καμιά διάκριση, είναι μια ξεχωριστή προσωπικότητα με αξία, γίνεται αποδεκτός με σεβασμό, εκτίμηση και κατανόηση, θεωρείται ικανός να κρίνει και να αποφασίζει για την τύχη του, αντιμετωπίζεται με πνεύμα ισοτιμίας, αναγνωρίζεται η ορθότητα της υποκειμενικής του άποψης. Έτσι, αναφορικά με την αποδοχή της διαφορετικότητας, οι ανθρωποκεντρικές αρχές της συμβουλευτικής, για να έχουν αποτελεσματική επίδραση στη νοοτροπία των ανθρώπων και να καλλιεργούν αντιστάσεις ενάντια στις προτροπές για διαχωρισμούς μεταξύ τους, πρέπει να περιλαμβάνουν ως απαραίτητες προϋποθέσεις την αποδοχή, τον σεβασμό και τα δικαιώματα του άλλου, δηλαδή, την αμοιβαιότητα, και να βασίζονται στην αρχή της «ίσης μεταχείρισης» (Μυλωνά & Καλαβά, 2001):

«Η αποδοχή, ο σεβασμός και η εμπιστοσύνη προς τον άλλον δεν μπορούν να αναπτυχθούν όταν λειτουργούν μονόπλευρα. Η έλλειψη της αμοιβαιότητας ή της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των ανθρώπων, τροφοδοτεί το αίσθημα της αδικίας και καχυποψίας, με αποτέλεσμα ακριβώς το αντίθετο από αυτό που επιδιώκεται, δηλαδή ενισχύεται κάθε προσπάθεια για τη γεφύρωση διαφορετικών ατόμων ή ομάδων» (Μυλωνά & Καλαβά, 2001:38).

Ο χώρος της εκπαίδευσης μπορεί να προσφέρει το κατάλληλο περιβάλλον για να καλλιεργηθούν οι προϋποθέσεις που δε θα καταργούν ούτε θα περιορίζουν τη διαφορετικότητα μεταξύ των ανθρώπων, αλλά θα τους επιτρέπουν, από τη νεαρή τους, ήδη, ηλικία, να σέβονται τις ιδιαιτερότητες και τις διαφορές που έχουν μεταξύ τους, να συνεργάζονται ομαδικά, αρμονικά και να αναπτύσσουν πνεύμα ισοτιμίας και τη βάση για την ειρηνική συνύπαρξη των λαών.

3.3. Μεθοδολογία Συμβουλευτικής

Ανάλογα με την περίπτωση που θέλουμε να εξετάσουμε, το πρόβλημα, το άτομο, το πλαίσιο, πρέπει να χρησιμοποιηθούν και να προσαρμοστούν μέθοδοι συμβουλευτικής παρέμβασης.

Κύριες μέθοδοι

A. Συνέντευξη. Στην ατομική συμβουλευτική, η συμβουλευτική σχέση υλοποιείται με μια σειρά ατομικές συνεντεύξεις, που συχνά καλούνται «συναντήσεις» ή «συνεδρίες».

B. Ομαδική συμβουλευτική. Όταν ο αποδέκτης της συμβουλευτικής δεν είναι ένα άτομο αλλά περισσότερα, συνιστώντας μια ομάδα της οποίας ο αριθμός ποικίλλει κατά περίπτωση, τότε μιλάμε για ομαδική συμβουλευτική. Υλοποιείται με διάφορους τρόπους και μοντέλα. Χρησιμοποιείται πολύ συχνά και μάλιστα ως στάση και θεωρητική τάση στη σύγχρονη ψυχοθεραπευτική πρακτική (ανάλυση ομάδων). Εδώ υπεισέρχονται έννοιες όπως η δυναμική ομάδων και ο συντονιστής της ομάδας.

Γ. Μαζική παρέμβαση. Έχει κάποια κοινά στοιχεία με την ομαδική συμβουλευτική, αλλά εφαρμόζεται περισσότερο στην προληπτική συμβουλευτική, όπως, για παράδειγμα, με ομιλίες σε ευρύ κοινό για σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα και προβλήματα (ναρκωτικά, AIDS, σεξουαλικές σχέσεις και μεταδιδόμενες νόσοι, ανεργία κ.λπ.), με σκοπό την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και παράθεση πιθανών λύσεων και καλών πρακτικών (Δημητρόπουλος, 1996:157-206).

4. Τομείς εφαρμογής της Συμβουλευτικής στη Διά Βίου Ανάπτυξη

Η συμβουλευτική στην Ελλάδα είναι μεν γνωστή και εφαρμόζεται, αλλά στις υπηρεσίες απασχόλησης και στην εκπαίδευση η συμβουλευτική είναι ακόμα σε πρώιμο στάδιο. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και ανάπτυξη της συμβουλευτικής έπαιξε η ίδρυση της. Ελληνικής Εταιρείας Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού (ΕΛ.Ε.ΣΥ.Π.) σε συνδυασμό με την έκδοση ενός ειδικού περιοδικού με τον τίτλο «Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού».

Οι λόγοι για τους οποίους η συμβουλευτική εφαρμόζεται με αβέβαιη και άγνωστη εξέλιξη είναι κατά βάση η έλλειψη ικανών και σωστά καταρτισμένων στελεχών, η έρευνα και οι ανύπαρκτες σπουδές (Δημητρόπουλος, 1999:36, 37). Υπηρεσίες συμβουλευτικής εφαρμόζονται ανάλογα με τον χώρο και τον φορέα. γι' αυτόν τον λόγο απαιτείται άριστη γνώση της θεωρίας και των πρακτικών της συμβουλευτικής, αλλά και των ιδιοτεροτήτων του ειδικού χώρου και φορέα και της ειδικής κατάστασης εφαρμογής. Έτσι, κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και εφαρμόζονται κατά περίπτωση οι λειτουργίες της συμβουλευτικής.

4.1. Η Συμβουλευτική στο Σχολείο

Ο χώρος της Εκπαίδευσης και συγκεκριμένα το σχολείο είναι ένας από τους χώρους όπου η συμβουλευτική εφαρμόζεται ευρύτατα. Σε αυτόν τον χώρο η συμβουλευτική απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους μαθητές, στους φοιτητές αλλά στη συνέχεια στους δασκάλους, στους καθηγητές, σε όλο γενικά το εκπαιδευτικό προσωπικό και, τέλος, στους γονείς των μαθητών.

Ο χώρος της εκπαίδευσης και ειδικότερα του σχολείου είναι ένας χώρος όπου συνυπάρχουν διαφορετικές οντότητες, με διαφορετικές ιδιότητες, οπότε οι δυνατότητες χρήσης της συμβουλευτικής είναι πάρα πολλές. Οι ανάγκες και τα προβλήματα που προκύπτουν διαφοροποιούνται ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης, την ηλικία των μαθητών, των φοιτητών, τον τόπο ή τη χώρα καταγωγής τους, ακόμα και το είδος της σχολικής μονάδας.

Μερικές από τις γενικές ανάγκες των μαθητών στο σχολείο της Δευτεροβάθμιας κυρίως Εκπαίδευσης είναι οι εξής:

- α. Βοήθεια η οποία μπορεί να έχει και χαρακτήρα πρόληψης, κυρίως για αυτογνωσία και σωστή ατομική εξέλιξη και ανάπτυξη ψυχολογική, συναισθηματική, κοινωνική, επαγγελματική, ιδιαίτερα κατά τη δύσκολη περίοδο της εφηβείας
- β. Βοήθεια σχετική με τη λήψη αποφάσεων που αφορούν σπουδές και επάγγελμα.
- γ. Βοήθεια σχετική με τα μαθήματα στο σχολείο και τις εξετάσεις, την προετοιμασία για επιτυχία, ή ακόμη και τη βοήθεια για την αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης αποτυχίας.
- δ. Βοήθεια για μαθητές που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικογενειακά προβλήματα, ή για εφήβους που θέλουν να εγκαταλείψουν το σπίτι τους.

Εδώ να σημειώσουμε ότι υπάρχουν και μαθητές που λόγω πολύ σοβαρών προβλημάτων χρειάζονται ψυχολογική στήριξη και συμβουλευτική βοήθεια που θα τους παραπέμψει σε πιο ειδικευμένα άτομα ή ιδρύματα ειδικά για πρόληψη και θεραπεία.

Στον χώρο της εκπαίδευσης παρατηρούνται και άλλες γενικότερες ανάγκες, όπως για παράδειγμα:

A. Η ανάγκη για εκπαίδευση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων σε θέματα σχετικά με τη μαζική εφαρμογή της Συμβουλευτικής στο σχολείο. Στην ουσία, για να γίνει η συμβουλευτική φιλοσοφία που θα περνά από όλα τα στάδια του σχολείου, πρέπει όλοι οι εκπαιδευτικοί να το πιστέψουν και να εκπαιδευτούν γι' αυτό, ώστε να εφαρμόζονται με επιτυχία όλες οι απαιτούμενες διαδικασίες.

B. Μια ακόμη γενική αλλά πολύ σημαντική ανάγκη είναι η έρευνα. Ο ρόλος του συμβούλου μπορεί να είναι καθοριστικός, μια και η συμπεριφορά του σχολείου μπορεί να βασιστεί σε εμπειρικά δεδομένα.

Η συμβουλευτική μπορεί να παίζει καθοριστικό ρόλο σε ειδικότερα προβλήματα που ανακύπτουν στο σχολείο, είτε έχουν να κάνουν αποκλειστικά με μαθητές ή με το σχολείο γενικότερα, όπως, για παράδειγμα, προβλήματα συμπεριφοράς και πειθαρχίας μαθητών. Σε αυτά τα θέματα χρειάζεται πολύ καλή κατάρτιση από την πλευρά του συμβούλου, όπως και σε τεχνικές αντιμετώπισής τους. Προβλήματα σχετικά με τη χρήση ναρκωτικών και άλλων ουσιών, αλκοολισμό και γενικώς ουσίες που προκαλούν στα άτομα κάποιου είδους εξάρτηση είναι αναγκαίο να αντιμετωπίζονται. Η ανάγκη για προστασία σε αυτόν τον χώρο, ο οποίος θεωρείται

εντελώς απροστάτευτος, είναι μέγιστης σημασίας και προσοχής, ιδιαίτερα στη χώρα μας, όπου το θέμα με τα ναρκωτικά στο σχολείο έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις.

Σημαντικό πρόβλημα για την εκπαίδευση αποτελεί ένας σημαντικός αριθμός μαθητών που εγκαταλείπουν το σχολείο πριν ολοκληρώσουν τη βασική υποχρεωτική εκπαίδευση. Ένας από τους ρόλους της συμβουλευτικής είναι να εντοπίσει τα αίτια και να αναζητήσει τρόπους για τον περιορισμό του φαινομένου αυτού, που, όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε, έχει σοβαρές επιπτώσεις στα άτομα αλλά και γενικότερα στην κοινωνία ολόκληρη.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι στο σχολείο και γενικότερα στην εκπαίδευση είναι πολλές οι ανάγκες και τα προβλήματα, άρα είναι αναγκαία η εφαρμογή όλων των λειτουργιών της συμβουλευτικής. Έτσι, απαιτείται ένας σύμβουλος άρτια εκπαιδευμένος, που, με την κατάλληλη συνεργασία των καταρτισμένων εκπαιδευτικών, θα εντοπίσει έγκαιρα τα άτομα που χρειάζονται βοήθεια και κάποιου είδους στήριξη και θα λάβει τα απαραίτητα μέτρα για την επίλυση των προβλημάτων σε κάθε περίπτωση.

Η εφαρμογή της συμβουλευτικής στο σχολείο παρουσιάζει δυσκολίες οι οποίες αναφέρονται κατά βάση στον μη ικανοποιητικό αριθμό ειδικευμένων λειτουργών στα σχολεία σε σχέση με τον μεγάλο αριθμό μαθητών, στα πολλά και διαφορετικά θέματα που καλείται κάθε φορά να αντιμετωπίσει ο σύμβουλος, στην έλλειψη κατάλληλης υποδομής και στην έλλειψη συνεργασίας διευθυντών, εκπαιδευτικών και άλλων φορέων (Δημητρόπουλος, 1999:281-343).

4.2. Η Συμβουλευτική στις οργανωμένες υπηρεσίες απασχόλησης

Σημαντικό πεδίο εφαρμογής της συμβουλευτικής αποτελεί η επαγγελματική ανάπτυξη του ανθρώπου, που σχετίζεται με την αυτογνωσία και τη λήψη απόφασης για την επιλογή επαγγέλματος. Οι υπηρεσίες που παρέχονται από εξειδικευμένους συμβούλους προς αυτήν την κατεύθυνση εντάσσονται στην Επαγγελματική Συμβουλευτική ή Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας.

Η Επαγγελματική Συμβουλευτική είναι μια διαδικασία που στοχεύει στη βελτίωση των δεξιοτήτων του ανθρώπου για τη λήψη αποφάσεων, στην ανάπτυξη της επαγγελματικής του ωριμότητας, στη βελτίωση των δεξιοτήτων αναζήτησης εργασίας

και στην αύξηση της απόδοσης στην εργασία και της ικανοποίησης από αυτήν. Ο όρος σταδιοδρομία καλύπτει τόσο την προετοιμασία για την επαγγελματική ζωή όσο και την άσκηση ορισμένης επαγγελματικής δραστηριότητας, ή την αλλαγή δραστηριότητας. Επίσης, περιλαμβάνει την έννοια της επαγγελματικής εξέλιξης.

Η επαγγελματική σταδιοδρομία δεν έχει πλέον μονοσήμαντο χαρακτήρα. Πολλοί εργαζόμενοι στο μέλλον δεν θα αρχίζουν και δεν θα τελειώνουν την επαγγελματική τους ζωή με την ίδια δουλειά. Υπολογίζεται ότι στην Αμερική ένα μεγάλο ποσοστό των σημερινών νέων θα αλλάξει επαγγελματική δραστηριότητα στη ζωή του περίπου επτά φορές, ασκώντας είτε συναφή επαγγέλματα προς το αρχικό είτε εντελώς διαφορετικά. Κάτι ανάλογο αναμένεται και στις χώρες της Ευρώπης. Η αύξηση της ανεργίας επηρεάζει ιδιαίτερα τον σημερινό άνθρωπο όχι μόνο οικονομικά αλλά και ψυχολογικά.

Στη χώρα μας υπηρεσίες συμβουλευτικής για τους ανέργους παρέχονται σε κρατικό επίπεδο από εξειδικευμένους εργασιακούς συμβούλους στα Κέντρα Προώθησης στην Απασχόληση (Κ.Π.Α.) του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.). Οι ανάγκες των ατόμων που απευθύνονται σε αυτά είναι δύο ειδών: το ένα αφορά την απασχόληση και το άλλο την επαγγελματική πληροφόρηση. Γι' αυτό, η επιλογή επαγγέλματος είναι μια διαδικασία που έχει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου και σχετίζεται άμεσα με τα ενδιαφέροντά του, τις αξίες του, τις ικανότητές του, τις δεξιότητες και τις γνώσεις που διαθέτει. Ως εκ τούτου, η συμβουλευτική και ο επαγγελματικός προσανατολισμός εφαρμόζονται στο σχολικό πλαίσιο, είτε μέσω του «μάθημα» του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού είτε μέσω των υπηρεσιών που προσφέρουν οι σύμβουλοι των ΚΕ.ΣΥ.Π. (Κέντρα Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού).

4.3. Η Συμβουλευτική στους χώρους εργασίας

Εξαίρεση αποτελεί η χώρα μας από τις υπηρεσίες συμβουλευτικής στους χώρους εργασίας, παρά το γεγονός ότι η Ελληνική Εταιρεία Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού (ΕΛ.Ε.ΣΥ.Π.) έχει προβάλει την ανάγκη να επεκταθεί ο θεσμός στους χώρους εργασίας της χώρας μας. Η ιδέα είναι να υπάρχει σε κάθε εταιρεία ένας εργασιακός σύμβουλος ειδικευμένος στη συμβουλευτική των εργαζομένων, ο οποίος

θα έχει τη δυνατότητα να τους βλέπει στον χώρο της εργασίας και κατά τη διάρκεια αυτής ή ακόμη και εκτός αυτής, να ακούει και να συζητά τα προβλήματα που τυχόν αντιμετωπίζουν και να δίνει λύσεις για τη σωστή πρόληψη, ακόμη και εξάλειψη των προβλημάτων. Τα προβλήματα, που μπορεί να είναι προσωπικά και να αφορούν τους ίδιους ή την οικογένειά τους, έχουν ως αποτέλεσμα τη μειωμένη τους απόδοση στον τομέα παραγωγής τους, ή προβλήματα που αφορούν τις διαπροσωπικές σχέσεις με τους συναδέλφους τους. Με τη σωστή οργάνωση και τις απαραίτητες γνώσεις θα σημειώνεται βελτίωση στις εργασιακές σχέσεις, βελτίωση στην παραγωγική διαδικασία, μείωση του εργασιακού άγχους, της σωματικής και της ψυχικής κόπωσης.

4.4. Διά βίου συμβουλευτική σταδιοδρομίας

Σύμφωνα με τον Νόμο 3879/2010 περί της ανάπτυξης της ΔΒΜ, ορίζεται ότι:

- Επαγγελματικός προσανατολισμός είναι «η διαδικασία ενημέρωσης, διερεύνησης και προετοιμασίας που βοηθά το άτομο να επιλέξει την εκπαιδευτική του διαδρομή και το επάγγελμά του, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις ικανότητές του», ενώ
- Διά βίου συμβουλευτική είναι «η επιστημονική βοήθεια, στήριξη και ενδυνάμωση που παρέχεται στα άτομα στο πλαίσιο της διά βίου μάθησης, έτσι ώστε να προσδιορίζουν και να επιτυγχάνουν τους προσωπικούς και τους επαγγελματικούς τους στόχους». Σύμφωνα με τον McLeod (2005), η συμβουλευτική στον γενικότερο ορισμό της είναι η παροχή βοήθειας, η οποία επικεντρώνεται στις ανάγκες και στις επιδιώξεις του συμβουλευομένου, με θεμελιώδες στοιχείο της τη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ δύο ατόμων.

Κατά τους Amundson & συν. (2013), η επαγγελματική συμβουλευτική θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από μια ισόβια και ολιστική προσέγγιση, που εξετάζει την αλληλεπίδραση της εργασίας με άλλες εκφάνσεις της ζωής και, ως εκ τούτου, ορίζεται ως «η διαδικασία κατά την οποία ένας σύμβουλος συνεργάζεται με συμβουλευόμενους/σπουδαστές για να τους βοηθήσει να αποσαφηνίσουν, προσδιορίσουν και εφαρμόσουν αποφάσεις σχετικά με την εργασία τους καθώς και να προσαρμοστούν σε αυτές».

Η Ένωση Επαγγελματικής Ανάπτυξης των ΗΠΑ (National Career Development Association/NCDA) παρέχει κατευθύνσεις σε ό,τι αφορά τις δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται συνήθως οι σύμβουλοι σταδιοδρομίας. Σε αυτές περιλαμβάνονται οι εξής (Amundson & συν., 2013):

- Συνεργασία στην εφαρμογή και στην ερμηνεία επίσημων και ανεπίσημων αξιολογήσεων, με σκοπό να βοηθήσουν τους συμβουλευόμενους να ξεκαθαρίσουν και να προσδιορίσουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους (όπως αξίες, ενδιαφέροντα και ικανότητες)
- Παρότρυνση για διερευνητικές δραστηριότητες βασισμένες στην εμπειρία (όπως επίσκεψη εργασίας, πρακτική άσκηση και συνεντεύξεις για λήψη επαγγελματικών πληροφοριών)
- Χρήση συστημάτων σχεδιασμού σταδιοδρομίας και επαγγελματικής πληροφόρησης, για να βοηθήσουν τα άτομα να κατανοήσουν καλύτερα τον εργασιακό κόσμο
- Παροχή ευκαιριών για τη βελτίωση των δεξιοτήτων λήψης αποφάσεων
- Υποστήριξη στην ανάπτυξη εξατομικευμένων σχεδίων δράσης
- Διδασκαλία τεχνικών αναζήτησης εργασίας, δεξιοτήτων για τη συνέντευξη και βοήθεια στη σύνταξη του βιογραφικού
- Υποστήριξη στην επίλυση πιθανών προσωπικών συγκρούσεων στην εργασία, μέσω ανάπτυξης διαπροσωπικών δεξιοτήτων (π.χ. εκπαίδευση για την απόκτηση δυναμισμού)
- Υποστήριξη στην κατανόηση της ενσωμάτωσης, συσχετισμού αλληλεπίδρασης των εργασιακών και άλλων ρόλων στη ζωή του ατόμου
- Παροχή υποστήριξης σε άτομα που αντιμετωπίζουν εργασιακό στρες, απώλεια εργασίας και αλλαγή σταδιοδρομίας

Στις ανωτέρω κατευθύνσεις, διαπιστώνεται ότι στον ρόλο του συμβούλου σταδιοδρομίας παρέχεται γενικά αρκετή ευελιξία ως προς τη χρήση συμβουλευτικών «εργαλείων», καθώς και στον τρόπο προσέγγισης της συμβουλευτικής διαδικασίας. Με βασικό άξονα ένα υποστηρικτικό και εξατομικευμένο υπόδειγμα βοήθειας, οι οδηγίες επικεντρώνονται στο να καταστήσουν σαφές ότι ο σύμβουλος οφείλει να παρακινήσει-οδηγήσει τον εκάστοτε συμβουλευόμενο να δώσει ο ίδιος απαντήσεις

στα ζητήματα που τον αφορούν και να λάβει (κατόπιν κατάλληλης και επαρκούς ενημέρωσης) αποφάσεις για το μέλλον του.

Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι από την πλευρά του συμβούλου (αλλά και του παιδαγωγού) η πολυπλοκότητα των σύγχρονων εργασιακών και μη ρόλων απαιτεί να προσβλέπει όχι να λύσει το εκάστοτε πρόβλημα, αλλά να παρέχει όλα εκείνα τα εφόδια ώστε ο συμβουλευόμενος να είναι σε θέση να κάνει τις κατάλληλες επιλογές και να αντιμετωπίσει με επιτυχία τις όποιες δυσκολίες ανακύψουν στην πορεία της ζωής του.

Εξάλλου, σύμφωνα με τον Krumboltz (2009), το τι θα πρέπει να γίνει κανείς όταν μεγαλώσει δεν χρειάζεται και δεν θα πρέπει να προγραμματίζεται εκ των προτέρων. Αντίθετα, οι σύμβουλοι σταδιοδρομίας θα πρέπει να υπογραμμίζουν στους πελάτες τους τη σημασία της ενασχόλησης με μια ποικιλία από ενδιαφέρουσες και επωφελείς δραστηριότητες, του να διαπιστώνουν οι ίδιοι τις αντιδράσεις τους, καθώς και του να παραμένουν σε εγρήγορση για εναλλακτικές ευκαιρίες και εκμάθηση δεξιοτήτων, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να επιτύχουν σε κάθε νέα δραστηριότητα. Έτσι, ο στόχος της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας είναι να καταστήσει τον συμβουλευόμενο αυτόν ως προς την αναζήτηση της αυτοπραγμάτωσής του, ενώ η επιτυχία της συμβουλευτικής διαδικασίας κρίνεται από το τι τελικά ο πελάτης επιτυγχάνει στον πραγματικό κόσμο, έξω από τη συμβουλευτική συνεδρία.

Συνακόλουθα, όπως αναφέρουν οι Καλίρης & Κρίβας (2013), διαπιστώνεται από μια πληθώρα ερευνητών (Watzlawick, 1984, Savickas, 1993, 1994, Peavy, 1998, Colling & Young, 2000, Herr, 2001, Brott, 2005, Amundson, 2006) ότι αναδεικνύεται μια νέα αυτοαντίληψη του ρόλου των συμβούλων σταδιοδρομίας, όχι απλώς και μόνον ως ειδικών του επαγγελματικού προσανατολισμού των ατόμων (ανηλίκων και ενηλίκων), αλλά ως «διευκολυντών» και «συγκατασκευαστών» της προσωπικής ανάπτυξης και του σχεδιασμού ζωής τους ως όλου, στο οποίο εμπεριέχεται η επαγγελματική απόφαση και επιλογή. Ως εκ τούτου, καθώς η ΔΒΜ μπορεί να εξυπηρετήσει διαφορετικούς σκοπούς, δύναται αντίστοιχα και να λάβει ποικίλες εκφάνσεις, αντλώντας πόρους από εναλλακτικές πηγές.

4.5. Η Συμβουλευτική στις υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και κοινωνικών υπηρεσιών

Οι εφαρμογές της συμβουλευτικής στους χώρους που σχετίζονται με την υγεία, την πρόνοια και τις κοινωνικές υπηρεσίες είναι ποικιλόμορφες και πολυδιάστατες. Για παράδειγμα, συμβουλευτική για οικογενειακό προγραμματισμό που συνήθως προσφέρεται σε δημόσια ιδρύματα νοσοκομεία κ.λπ., συμβουλευτική και θεραπεία κακοποιημένων ατόμων (παιδιά, γυναίκες κ.λπ.), συμβουλευτική και θεραπεία αποτοξίνωσης και απεξάρτησης, συμβουλευτική ατόμων από χρόνιες και κυρίως ανίατες ασθένειες, συμβουλευτική ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στον τομέα της υγείας εφαρμόζεται περισσότερο η συμβουλευτική.

4.6. Η Συμβουλευτική στα σχολεία στη διεθνή βιβλιογραφία

Η συμβουλευτική ως επίσημη πρακτική στα σχολεία εξελίσσεται ραγδαία σε πολλές ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες στον κόσμο, γεγονός που καταδεικνύει και η διεθνής βιβλιογραφία. Η McLaughlin (1999) χαρακτηρίζει τη συμβουλευτική ως μια βοηθητική σχέση, μεμονωμένα ή σε μια ομάδα, η οποία διερευνά ένα πρόβλημα, μια εξελικτική διαδικασία ή ένα γεγονός. Αναγνωρίζει τις δεξιότητες που απαιτούνται από τον σύμβουλο, δηλαδή να είναι καλός ακροατής, να συμπάσχει, να προκαλεί και να διευκολύνει τη δράση, καθώς και το ότι αυτές οι δεξιότητες χρησιμοποιούνται προκειμένου να βοηθήσουν κάποιον να κατανοήσει τα συναισθήματα, τη σκέψη και τη συμπεριφορά, τη δική του και των άλλων, και να είναι σε θέση να ενεργήσει βάσει αυτών με παραγωγικούς τρόπους.

Η σύμβουλος θεωρεί ότι η αυτογνωσία είναι χρήσιμη και ότι η εξέλιξή της είναι μέρος της συμβουλευτικής διαδικασίας. Ισχυρίζεται ότι η συμβουλευτική στα σχολεία διαθέτει τρία στοιχεία: μια εκπαιδευτική λειτουργία, δηλαδή εξελίσσει τους μαθητές προσωπικά και κοινωνικά στο πλαίσιο του σχολείου, μια αντανάκλαστική λειτουργία, που είναι η διερεύνηση της πιθανής επίδρασης και της συμβολής στην προσωπική και στην κοινωνική εξέλιξη, αλλά και στην ψυχική υγεία, των πρακτικών της τάξης και άλλων πλευρών της σχολικής κοινότητας, και μια λειτουργία ευημερίας, που είναι η ευθύνη για τον σχεδιασμό και την ανταπόκριση σε ζητήματα που επηρεάζουν την ευφορία των μαθητών.

Η Maureen Freely (2002) ισχυρίζεται ότι η συμβουλευτική πρόκειται να εμφανίσει καλύτερα αποτελέσματα όταν οι βασικές στάσεις και αξίες της διαπνέουν όλο το σχολείο, υπογραμμίζοντας έτσι τη σημασία της δεκτικότητας του σχολείου στην έννοια και στην πρακτική της συμβουλευτικής. Προσθέτει, επίσης, ότι ένα σημαντικό συστατικό στοιχείο αυτής της δεκτικότητας είναι η στάση των εκπαιδευτικών.

Παρακινούμενοι από το πρόσφατο ενδιαφέρον στη Σκωτία, για την εισαγωγή των συμβούλων στα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι Cooper, Hough & Lound (2005), προσπάθησαν να ανακαλύψουν πόσο δεκτικοί και ενημερωμένοι ήταν οι σκωτσέζοι εκπαιδευτικοί αναφορικά με τη συμβουλευτική. Η έρευνά τους έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί είναι γενικά θετικοί απέναντι στη συμβουλευτική, εκτιμώντας, συγκεκριμένα, την ανεξαρτησία και την εξειδίκευση του συμβούλου. Ειδικότερα, όσον αφορά το πώς αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί τη συμβουλευτική ως έννοια, οι περισσότερες αντιλήψεις φαίνονται να συνάδουν με τις αντιλήψεις των προσωποκεντρικών συμβούλων, όπου η «ακρόαση», η «υποστήριξη» και η «βοήθεια» είναι βασικά στοιχεία του έργου της συμβουλευτικής. Επίσης, φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν το γεγονός ότι ο σύμβουλος είναι ένα ανεξάρτητο άτομο, κάποιος εκτός από το σπίτι και το σχολείο, καθώς και τις εξειδικευμένες δεξιότητες που διαθέτει ένας σύμβουλος.

Ωστόσο, στην προαναφερόμενη έρευνα αποκαλύφθηκε ότι ένα μικρό ποσοστό εκπαιδευτικών διέθετε ισχυρά αρνητικές απόψεις για τη συμβουλευτική. Επίσης, κάποιοι εξέφρασαν τις ανησυχίες τους ότι οι μαθητές θα μπορούσαν να κάνουν κατάχρηση της υπηρεσίας συμβουλευτικής, καθώς και ότι η εν λόγω υπηρεσία πιθανόν να μην μπορούσε να ενσωματωθεί πλήρως στην υπάρχουσα καθοδήγηση που παρέχεται από τους εκπαιδευτικούς στα σχολεία. Ένα άλλο εύρημα της μελέτης ήταν ότι ένα μεγάλος μέρος των εκπαιδευτικών αντιλαμβανόταν τη συμβουλευτική ως παροχή συμβουλών.

Ο Peter Lang (1999) υποστηρίζει ότι μια αρνητική άποψη για τη συμβουλευτική μπορεί να σχετίζεται με σχετικά φτωχή κατανόησή της, υπογραμμίζοντας ότι «η κατανόηση της φύσης της συμβουλευτικής, από πολλούς εκπαιδευτικούς, είναι, στην καλύτερη περίπτωση, πολύ γενική, και στη χειρότερη,

λανθασμένη και μπερδεμένη». Επίσης, με βάση μια ιστορική ανάλυση της εξέλιξης της συμβουλευτικής στα σχολεία, ισχυρίζεται ότι μέρος του λόγου γι' αυτήν την παρεξήγηση είναι ότι πολλοί εκπαιδευτικοί είχαν επαφή με τη συμβουλευτική ως έναν εξωτερικό παράγοντα, και ότι «βλέπουν τη συμβουλευτική να παρουσιάζεται στα Μ.Μ.Ε. ως ένα είδος υπηρεσίας άμεσης ανάγκης που δραστηριοποιείται ύστερα από κάποιας μορφής καταστροφή».

Στην ποιοτική της μελέτη για τους καθηγητές πέντε σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Birmingham, η Montgomery (2003, όπως αναφέρεται στο Cooper & συν., 2005), διαπίστωσε ότι: οι καθηγητές σε δύο από τα σχολεία ήταν κατηγορηματικά θετικοί σχετικά με την ιδέα ύπαρξης ενός συμβούλου, ενώ οι καθηγητές σε άλλα δύο είτε ήταν υπέρ της συμβουλευτικής είτε δεν εξέφραζαν τη γνώμη τους. Παρομοίως, ο Baginsky (2003), στην έρευνά του σχετικά με τις στάσεις 248 εκπαιδευτικών και επιμελητών αίθουσας σε μια προϋπάρχουσα υπηρεσία συμβουλευτικής σε δέκα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Βόρεια Ιρλανδία, αναφέρει ότι το 98,4% των ερωτηθέντων αξιολόγησαν την υπηρεσία της Συμβουλευτικής είτε ως «απαραίτητη» είτε ως «σημαντική».

Στις έρευνές τους οι Navin, Yaakub & Mohamed (1996) και Watkins, Crosby & Pearson (2001) τονίζουν ότι οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τη συμβουλευτική ως ένα σημαντικό και απαραίτητο μέσο για την αντιμετώπιση των συναισθηματικών δυσκολιών των μαθητών. Αναφορικά με τα οφέλη από την ύπαρξη ενός συμβούλου στο σχολείο, πρώτον, οι εκπαιδευτικοί φαίνονται να εκτιμούν το γεγονός ότι ο σύμβουλος είναι μια «ανεξάρτητη» παρουσία στο σχολείο, κάποιος στον οποίο μπορούν να μιλήσουν οι μαθητές, και δεν είναι γονέας ή καθηγητής. Το 30,2% των καθηγητών στη μελέτη του Baginsky (2003) έδωσαν μια ανοιχτή απάντηση που κωδικοποιήθηκε κατ' αυτόν τον τρόπο. Δεύτερον, οι εκπαιδευτικοί φαίνονται να εκτιμούν το γεγονός ότι ο σύμβουλος ήταν κάποιος «εξειδικευμένος», με εκπαίδευση και εμπειρία, μια απάντηση που δόθηκε από το 19,4% στη μελέτη του Baginsky.

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων στην ανωτέρω μελέτη Baginsky (2003) απάντησε στο ερώτημα: «ποια είναι τα οφέλη (αν υπάρχουν) της ύπαρξης μιας υπηρεσίας σχολικής συμβουλευτικής;». Υπογράμμισαν τους περιορισμούς στη συμβολή των ίδιων των εκπαιδευτικών όσον αφορά την εξειδίκευση, αλλά και τον

χρόνο. Αυτό συνάδει και με το εύρημα των Howieson & Semple (2000), που αναφέρουν ότι, εξαιτίας της πίεσης χρόνου, οι εκπαιδευτικοί δεν αισθάνονται ότι έχουν επαρκή επαφή με όλους τους μαθητές υπό τη φροντίδα τους, καθώς και το εύρημα του Tatar (1998a) ότι οι εκπαιδευτικοί στο Ισραήλ αισθάνονται ότι δεν έχουν αρκετό χρόνο, χώρο ή εκπαίδευση, προκειμένου να ανταποκριθούν επαρκώς στις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών.

Γύρω στο 10% των καθηγητών, στη μελέτη του Baginsky (2003), δήλωσαν, επίσης, ότι εκτίμησαν την «εμπιστευτικότητα» του συμβούλου, καθώς και το γεγονός ότι ήταν κάποιος με χρόνο να ακούσει. Τα προσωπικά γνωρίσματα και οι συμβουλευτικές δεξιότητες των εκπαιδευτικών μπορούν να προωθήσουν τις σχέσεις των εκπαιδευτικών με τους μαθητές τους και να ενθαρρύνουν τους δεύτερους να στραφούν προς τους πρώτους για βοήθεια σε προσωπικά ζητήματα. Η ικανότητα του εκπαιδευτικού να συμβουλεύει τους μαθητές είναι μια λειτουργία σχετική με τον βαθμό στον οποίο ο εκπαιδευτικός διαθέτει προσωπικά χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην καλή συμβουλευτική, όπως αναφέρεται στη μελέτη του Tatar (1998a). Ο ίδιος υποστηρίζει, ακόμα, ότι αν και η πιθανή και πραγματική συμβουλευτική ικανότητα των εκπαιδευτικών δεν μπορεί να αποτελέσει κριτήριο για την πρόσληψή τους, αυτές οι δεξιότητες θα βοηθήσουν τους καθηγητές να αποκτήσουν μεγαλύτερη επιρροή με το έργο τους στην τάξη και να είναι σε θέση να ασχοληθούν με πιο σημαντικές ανησυχίες των μαθητών τους. Επίσης, ανεπίσημες συνθήκες, όπως το διάλειμμα, οι εκπαιδευτικές εκδρομές και οι εξωσχολικές δραστηριότητες, είναι πιθανόν να είναι πρόσφορες για οικείες συνομιλίες μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, και, κατ' αυτόν τον τρόπο, οι εκπαιδευτικοί να καταστούν «ανεπίσημοι βοηθοί» για τους μαθητές τους.

Οι ερωτηθέντες στη μελέτη των Fox & Butler (2003, όπως αναφέρεται στο Cooper & συν., 2005), και λίγο κάτω από το 40% στη μελέτη του Baginsky (2003), κατονόμασαν τις πιθανές δυσκολίες ή τα προβλήματα με μια υπηρεσία συμβουλευτικής. Στις πρώτες θέσεις ήταν οι αντιλαμβανόμενοι κίνδυνοι της κατάχρησης του συστήματος από τα παιδιά, κυρίως μέσω της απουσίας από τα μαθήματα (16% των ερωτηθέντων στη μελέτη των Fox & Butler, 7% στη μελέτη του

Baginsky), και ο κίνδυνος του στιγματισμού των μαθητών (7% των ερωτηθέντων στη μελέτη των Fox & Butler, και 8% των ερωτηθέντων στη μελέτη του Baginsky).

Ωστόσο, ερευνητές έχουν επιστήσει την προσοχή και στις διαφορές μεταξύ της συμβουλευτικής γενικά και της συμβουλευτικής εντός του πλαισίου του σχολείου. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι, ενώ οι εκπαιδευτικοί εμφανίζεται να εκτιμούν την ανεξαρτησία ενός σχολικού συμβούλου, επίσης εμφανίζεται να έχουν κάποιες ανησυχίες σχετικά με μια πιθανή έλλειψη εναρμόνισης μεταξύ του συμβούλου και των σχολικών δομών. Μια τέτοια διαφοροποίηση μπορεί να αποτυπωθεί στη διάκριση του Bond (1992), μεταξύ ενός ενσωματωμένου μοντέλου συμβουλευτικής υποστήριξης στην εκπαίδευση, στο οποίο ο σύμβουλος είναι, πρώτα από όλα, ένα ζωτικό μέλος της σχολικής ομάδας, με κύρια ηθική ευθύνη απέναντι στην οργάνωση όλης της διαδικασίας στο σχολικό περιβάλλον, και ενός διαφοροποιημένου μοντέλου συμβουλευτικής υποστήριξης, όπου ο σύμβουλος είναι ουσιαστικά διακριτός από τα άλλα μέλη του σχολικού προσωπικού και έχει κυρίαρχη ευθύνη απέναντι στα άτομα της φροντίδας του. Αυτά τα διαφορετικά μοντέλα έχουν σημαντικές συνέπειες στον βαθμό εμπιστοσύνης που παρέχει ο σύμβουλος στον συμβουλευόμενο, καθώς επίσης, και στο ότι οι εκπαιδευτικοί (αλλά και οι σύμβουλοι) βρίσκονται μεταξύ αυτών των δύο διαφορετικών μοντέλων συμβουλευτικής στην εκπαίδευση.

Ο Low (2009) αναφέρει ότι πολλές περίπλοκες προκλήσεις περιβάλλουν την παροχή της συμβουλευτικής στα σχολεία. Στην εργασία του επιδιώκει να εξετάσει κάποιες από αυτές και να τις κατηγοριοποιήσει, ανάλογα με τα πεδία, τα οποία είναι το εσωτερικό περιβάλλον, το εξωτερικό περιβάλλον, τα ευρύτερα συστήματα και το προσωπικό πεδίο. Προτείνει ένα απλό πλαίσιο για την επικέντρωση στα ζητήματα αυτά, χρησιμοποιώντας τα προαναφερόμενα πεδία προς μια ευρύτερη κατανόηση των δυναμικών που εμφανίζονται στον σχολικό χώρο και αναπτύσσοντας στρατηγικές αντιμετώπισης ή λύσεις για τους επαγγελματίες της συμβουλευτικής αλλά και τους άλλους συμμετόχους, κυρίως τους εκπαιδευτικούς.

5. Ο Ρόλος της Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη διά βίου ανάπτυξη σταδιοδρομίας και κινητικότητας

Σήμερα αναγνωρίζεται διεθνώς η συνεχώς αυξανόμενη ανάγκη για παροχή υπηρεσιών Συμβουλευτικής Επαγγελματικού Προσανατολισμού για τη διά βίου ανάπτυξη της σταδιοδρομίας σε όλους τους πολίτες κάθε ηλικίας, σε όλες τις φάσεις των κομβικών εκπαιδευτικών, επαγγελματικών και προσωπικών μεταβάσεων του ατόμου (Lifelong & Lifewide Guidance).

Παρά τη σύγχρονη τάση που παρατηρείται με έμφαση στην ανάπτυξη σχετικών υπηρεσιών, το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει στραφεί εδώ και αρκετά χρόνια στη συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό. Από το 1963, σε απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που αφορά τη διατύπωση οδηγιών για τη χάραξη ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής, διακηρύσσεται, μεταξύ άλλων, η σημασία που πρέπει να δοθεί σε ένα «διαρκές σύστημα πληροφόρησης και προσανατολισμού ή επαγγελματικής συμβουλευτικής για τους ανήλικους και τους ενήλικες». Στη συνέχεια, εκπονήθηκαν μελέτες και αναπτύχθηκαν σχετικά ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ. Transition I & II, Petra 1987, Petra II 1991), που έθεσαν ως προτεραιότητα τη Συμβουλευτική Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Τα αποτελέσματα των μελετών και των πρωτοβουλιών αυτών οδήγησαν στον προσδιορισμό μέτρων που έπρεπε να ληφθούν σε εθνικό επίπεδο των χωρών της Ε.Ε. για την ενίσχυση του θεσμού ΣΥ.Ε.Π., όπως η δημιουργία το 1992 ενός ευρωπαϊκού δικτύου εθνικών κέντρων επαγγελματικού προσανατολισμού και η επιμόρφωση των συμβούλων και των ειδικών για την ευρωπαϊκή διάσταση του επαγγελματικού προσανατολισμού.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στους στόχους έχει συμπεριλάβει:

- την προώθηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης, βάσει κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και την εκπόνηση Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Απασχόληση (Ε.Σ.Δ.Α.), από τα κράτη μέλη της Ένωσης, σύμφωνα με τέσσερις πυλώνες: απασχολησιμότητα - επιχειρηματικότητα - προσαρμοστικότητα - ισότητα των ευκαιριών

- την καθιέρωση της Ευρώπης ως της ανταγωνιστικότερης και δυναμικότερης οικονομίας της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανής για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή
- την επένδυση στον άνθρωπο μέσω της διά βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης (lifelong learning) για την επίτευξη της οικονομίας της γνώσης και την αντιμετώπιση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού
- τη διευκόλυνση της πρόσβασης των πολιτών στην πληροφόρηση, ιδίως μέσα από την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών
- την προώθηση της κινητικότητας στις χώρες της Ε.Ε. για λόγους εκπαίδευσης ή και απασχόλησης στο πλαίσιο της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ανάγκη και η προτεραιότητα παροχής αξιόπιστων και ποιοτικών υπηρεσιών συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού προβάλλεται μέσα από επίσημα ευρωπαϊκά κείμενα και πρωτοβουλίες. Το «Δικαίωμα στον Επαγγελματικό Προσανατολισμό» κατοχυρώνεται με το Άρθρο 9 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, με το οποίο οι χώρες της Ε.Ε. υποχρεούνται να παρέχουν δωρεάν υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού σε όλους τους πολίτες σε εξατομικευμένη βάση. Το «Μνημόνιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Διά βίου Μάθηση» (Memorandum on Lifelong Learning,) αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο της συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι, από τη μια, όλοι οι ευρωπαίοι πολίτες έχουν εύκολη πρόσβαση σε υπηρεσίες πληροφόρησης, σχετικά με τις ευκαιρίες μάθησης και απασχόλησης στην Ευρώπη, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων για την ευρωπαϊκή κινητικότητα, από την άλλη μπορούν να βρουν υποστήριξη για τη λήψη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Θέτοντας τις βάσεις για την ενίσχυση της διά βίου ΣΥ.Ε.Π. στην Ευρώπη, σημαντικό έργο υλοποίησε η Ομάδα είκοσι πέντε Εμπειρογνομόνων Διά βίου ΣΥ.Ε.Π., που δημιουργήθηκε τον Δεκέμβριο του 2002 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με στόχο την ενίσχυση των πολιτικών, των συστημάτων και των πρακτικών για τη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό (Βλαχάκη & Μπαντούνα, 2010: 62 74).

Στο Ψήφισμα του Συμβουλίου Υπουργών Παιδείας της Ε.Ε. για τη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό (Μάιος 2004), αναγνωρίζεται, για πρώτη φορά επισήμως, η σημασία της Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού για την προώθηση της διά βίου μάθησης, της πρόσβασης στις πληροφορίες, της απασχόλησης, της κοινωνικής ένταξης και των προσωπικών δεξιοτήτων λήψης αποφάσεων και διαχείρισης της σταδιοδρομίας. Το σχετικό ψήφισμα δίνει έμφαση στην ανάπτυξη των πολιτικών και των πρακτικών ΣΥ.Ε.Π. σε εθνικό επίπεδο, έτσι ώστε να επιτευχθούν οι οικονομικοί και οι κοινωνικοί στόχοι που τέθηκαν στη στρατηγική της Λισσαβόνας για την Ε.Ε..

Ένα ακόμη Ψήφισμα του Συμβουλίου Υπουργών Παιδείας της Ε.Ε. για τη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό (21 Νοεμβρίου 2008) για την «Καλύτερη ενσωμάτωση της διά βίου ΣΥ.Ε.Π. στις στρατηγικές Διά βίου Μάθησης» (Council Resolution on better integrating lifelong guidance into lifelong learning strategies) απέδωσε μεγάλη σημασία στη ΣΥ.Ε.Π. ως διά βίου διαδικασία, που επιτρέπει στους πολίτες, σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής τους, να συνειδητοποιούν τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τα ενδιαφέροντά τους, να λαμβάνουν ορθές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις, να σχεδιάζουν και να διαχειρίζονται τη σταδιοδρομία τους, τους επαγγελματικούς ρόλους και τις επαγγελματικές διαδρομές με ασφαλέστερο τρόπο, στη σημερινή πραγματικότητα της αγοράς εργασίας, και, τέλος, να επιτυγχάνουν μεγαλύτερη ισορροπία ανάμεσα στην προσωπική και στην επαγγελματική τους ζωή. Παράλληλα, υποστηρίζει ότι η ΣΥ.Ε.Π. μπορεί να συμβάλει στην εναρμόνιση των αναγκών της αγοράς εργασίας και των επαγγελματικών επιλογών των πολιτών.

Τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. καλούνται να ενισχύσουν τον ρόλο της διά βίου ΣΥ.Ε.Π. στο πλαίσιο των εθνικών τους πολιτικών για τη Διά Βίου Μάθηση, να ενθαρρύνουν τη δια βίου απόκτηση από τους πολίτες δεξιοτήτων διαχείρισης της σταδιοδρομίας, να διευκολύνουν την πρόσβαση όλων των πολιτών σε υπηρεσίες ΣΥ.Ε.Π., να αναπτύξουν συστήματα διασφάλισης ποιότητας στην παροχή υπηρεσιών ΣΥ.Ε.Π. και να ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταξύ εθνικών, περιφερειακών και τοπικών φορέων. Παράλληλα, ένα Ευρωπαϊκό Δίκτυο για ενίσχυση της Διά Βίου ΣΥ.Ε.Π. (European Lifelong Guidance Policy Network-ELGPN) δημιουργήθηκε με

την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2007, με στόχο να προωθήσει τη σχετική συνεργασία ανάμεσα στα κράτη-μέλη και να διευκολύνει τη δημιουργία δομών και μηχανισμών που υποστηρίζουν τις προτεραιότητες που διατυπώθηκαν στα ψηφίσματα του 2004 και του 2008.

Το Δίκτυο Euroguidance, έχοντας ήδη συμπληρώσει τα είκοσι (20) χρόνια λειτουργίας του, διασυνδέει εξήντα οκτώ (68) εθνικά κέντρα επαγγελματικού προσανατολισμού σε τριάντα τέσσερις (34) χώρες της Ευρώπης, υλοποιώντας σημαντικές δράσεις σε εθνικό επίπεδο, που συμβάλλουν στην προώθηση της κινητικότητας στην Ευρώπη, παρέχοντας ποιοτική πληροφόρηση για τη ΣΥ.Ε.Π. σε συμβούλους επαγγελματικού προσανατολισμού, μαθητές, σπουδαστές, εκπαιδευτικούς και κάθε ενδιαφερόμενο, ενώ, παράλληλα, αναδεικνύει και εντάσσει την ευρωπαϊκή διάσταση της ΣΥ.Ε.Π. στα εθνικά συστήματα συμβουλευτικής και προσανατολισμού.

Σε συνέχεια των ανωτέρω προσπαθειών, στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών στόχων για το 2020, η διά βίου ΣΥ.Ε.Π. τίθεται ακόμη περισσότερο στο επίκεντρο των πολιτικών για τη διά βίου μάθηση, τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, την αύξηση της απασχολησιμότητας και την κινητικότητα. Η συμβουλευτική σε θέματα κινητικότητας για λόγους εκπαίδευσης ή απασχόλησης καλύπτει θέματα όπως η υποστήριξη στον σχεδιασμό της κινητικότητας, η πληροφόρηση, και, γενικότερα, δραστηριότητες που εμπίπτουν στο πλαίσιο της διά βίου συμβουλευτικής (σπουδές, εργασία, επανακατάρτιση κ.λπ.). Οι δραστηριότητες αυτές περιλαμβάνουν τη συμβουλευτική συνέντευξη, την εκπόνηση και υποστήριξη σχεδίου και την ενίσχυση της συνειδητοποίησης. Όπως κάθε συμβουλευτική, θα πρέπει να είναι αξιόπιστη και αποτελεσματική και να λαμβάνει υπόψιν την ανατροφοδότηση που παρέχεται από κάθε εμπλεκόμενο μέρος.

Στο πλαίσιο της παρούσας έκδοσης, στόχος είναι η ευαισθητοποίηση και η καλύτερη ενημέρωση των Συμβούλων Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Σταδιοδρομίας, ώστε να είναι σε θέση να παρέχουν εξειδικευμένη συμβουλευτική υποστήριξη σε μαθητές, νέους και ενδιαφερομένους κάθε ηλικίας για αιτήματα που αφορούν τη μετακίνηση σε μια άλλη χώρα, κυρίως της ΕΕ, για λόγους σπουδών ή απασχόλησης. Το ενδιαφέρον των νέων για πραγματοποίηση προπτυχιακών αλλά

κυρίως μεταπτυχιακών σπουδών ήταν πάντα μεγάλο στη χώρα μας, ενώ, τα τελευταία χρόνια, υπάρχει πληθώρα ευρωπαϊκών προγραμμάτων κινητικότητας που ενθαρρύνουν και χρηματοδοτούν τη συμμετοχή μαθητών, φοιτητών, σπουδαστών αλλά και επαγγελματιών της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, παρέχοντας ποικίλες ευκαιρίες μετακίνησης σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες για σπουδές, κατάρτιση, πρακτική άσκηση, απόκτηση εργασιακής εμπειρίας κ.λπ.

Η ανάγκη σε παροχή εξειδικευμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών είναι ακόμα μεγαλύτερη σήμερα στην Ελλάδα, καθώς, στο πλαίσιο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, αυξάνεται ραγδαία το ποσοστό των ενδιαφερομένων να μετακινηθούν σε άλλες χώρες της Ε.Ε., αλλά και εκτός Ευρώπης, για σπουδές και κυρίως για εργασία, γεγονός που απαιτεί την απόκτηση κατάλληλων γνώσεων και δεξιοτήτων από τους συμβούλους σταδιοδρομίας. Επιπλέον, θεωρείται ότι η σχετική θεωρητική και πρακτική εξοικείωση των συμβούλων σταδιοδρομίας με το ζήτημα της κινητικότητας αναδεικνύει τα σημαντικά οφέλη που μπορεί κανείς να αποκομίσει σε σχέση με την προσωπική αλλά και την επαγγελματική του ανάπτυξη «ως πολίτης της Ευρώπης» σε συνδυασμό με τις ευκαιρίες που προσφέρονται σε εθνικό επίπεδο (Cedefop, 2008).

5.1. Οι προοπτικές της Συμβουλευτικής

Αν λάβουμε υπόψη και συνεκτιμήσουμε τους παράγοντες και τις συνθήκες που διευκόλυναν την εξέλιξη και διαμόρφωση θεσμών όπως η συμβουλευτική, ή που ώθησαν προς την κατεύθυνση της θέσπισής τους, μπορούμε με κάποια ασφάλεια πρόβλεψης να οδηγηθούμε στη θέση ότι θεσμοί και μέτρα που αποσκοπούν στη διευκόλυνση της προσαρμογής του ατόμου, στη σωστή εξέλιξή του, στη διατήρηση ή επανόρθωση της ψυχικής του υγείας δεν υπάρχουν πιθανότητες να χάσουν την υποστήριξη του κοινωνικού συνόλου. Μάλιστα, θα ενισχυθούν και θα διευρυνθούν όσον αφορά τους σκοπούς και τις δραστηριότητες, τα μέσα και τη μεθοδολογία.

Φαίνεται ότι στο μέλλον η ανάγκη για έγκαιρο προγραμματισμό και έγκαιρη σχεδίαση ενεργειών, πράξεων ζωής, θα ενταθεί, γεγονός που κάνει πιο σημαντικό τον ρόλο της λήψης των αποφάσεων και των επιλογών του ατόμου, στοιχεία που, με τη σειρά τους, καθιστούν τη συμβουλευτική βοήθεια περισσότερο απαραίτητη για τον άνθρωπο της αυριανής κοινωνίας, η οποία συνεχώς αλλάζει και μεταβάλλεται. Έτσι

και οι ρόλοι της συμβουλευτικής μπορεί να διαφοροποιηθούν, να απαιτούνται πιο πολυδιάστατες μέθοδοι και να γίνονται περισσότερες διεπιστημονικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις και περισσότερες και υψηλότερου επιπέδου σπουδές εξειδικευμένες σε ιδιαίτερους τομείς της συμβουλευτικής, όπως η γεροντολογική συμβουλευτική και συμβουλευτική για τη διευκόλυνση των διαπροσωπικών σχέσεων και ανθρώπινης επικοινωνίας.

Δεδομένα που σίγουρα θα βοηθήσουν για καλές προοπτικές της συμβουλευτικής είναι, πέρα από τις προθέσεις και το ενδιαφέρον, μια σωστή νομοθετική κάλυψη της χώρας και από τους κυβερνώντες αυτής, σε συνδυασμό με μια καλή οικονομική στήριξη από φορείς και οργανισμούς των υπηρεσιών οι οποίες στηρίζουν τον άνθρωπο.

6. Βιβλιογραφία

Αγγελόπουλος, Η., Πολυδώρου, Α., & Πολυδώρου, Ε. (2006). *Η Συμβουλευτική στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και ο ρόλος του δασκάλου*. Αθήνα: Προπομπός.

Amundson, N. E., Harris-Bowlsbey, J., & Niles, S. G. (2011). Βασικές αρχές επαγγελματικής συμβουλευτικής: Διαδικασίες και τεχνικές.

Baginsky, W. (2003). *Counselling in Schools: A Survey of the Views of School Staff and Pupils in Northern Ireland*. London: NSPCC.

Βλαχάκη, Φ., & Μπαντούνα, Σ. (2010). Οι Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες ενίσχυσης της διά βίου ανάπτυξης σταδιοδρομίας και της κινητικότητας - Εξελίξεις στο θεσμό ΣΥΕΠ σε Ευρωπαϊκό και Εθνικό επίπεδο. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, τεύχος 90-91, 62-74.

Γκόβαρης, Χ. & Ρουσάκης, Ι. (2008). *Ευρωπαϊκή Ένωση: Πολιτικές στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ, ΠΙ.

CEDEFOP (2008). *Επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ελλάδα- Συνοπτική περιγραφή*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Cooper, M., Hough, M., & Lound, C. (2005). Scottish secondary school teachers' attitudes towards, and conceptualizations of, counseling. *British Journal of Guidance and Counselling*, 33(2), 199-211.

Δημητρόπουλος, Ε. (1994^α). *Σχολικός Εκπαιδευτικός & Επαγγελματικός Προσανατολισμός και Συμβουλευτική* (ε' έκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης.

Δημητρόπουλος, Ε., & Μπακατσή, Ρ. (1996). Ο θεσμός «Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού» στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στη χώρα μας – Μια πρόταση-πλαίσιο. *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, 14, 26-28.

Das, A. K. (1995). Rethinking multicultural counseling: Implications for counselor education. *Journal of Counseling and Development*, 74(1), 45-52.

ELGPN (2014δ). Cover Note: Paper 6 Structured European cooperation LLG policy development.

Freely, M. (2002). School Days. *Counselling and Psychotherapy Journal*, 13(10), 8-10.

Gatongi, F. (2007). Person-centred approach in schools: Is it the answer to disruptive behaviour in our classrooms? *Counselling Psychology Quarterly*, 20(2), 205-211.

Howieson, C., & Semple, S. (2000). The evaluation of guidance: listening to pupils' views. *British Journal of Guidance & Counselling*, 28(3), 373-387.

Καραλής, Θ. (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευση*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ & ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.

Καλίρης, Α. & Κρίβας, Σ. (2013). Η Συμβολή των Μετανεωτερικών Προσεγγίσεων στη Θεωρία και Πράξη της Συμβουλευτικής Σταδιοδρομίας: Ο ρόλος τους σε μια κρίσιμη εποχή για τον κόσμο της εργασίας. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, 101, 73-86.

Κλεφτάρας, Γ. (2009). *Πολιτισμική και Πολυπολιτισμική Συμβουλευτική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κοσμίδου-Hardy, X. & Γαλανουδάκη-Ράπτη, Α. (1996). *Συμβουλευτική, θεωρία και πρακτική*. Αθήνα: Ασημάκης.

Krumboltz, J. and Thoresen, C. (1976). *Counselling Methods*. New York: Holt Rinehart and Winston.

Lang, P. (1999). Counselling, counselling skills and encouraging pupils to talk: clarifying and addressing confusion. *British Journal of Guidance & Counselling*, 27(1), 23-33.

Low, P. K. (2009). Considering the Challenges of Counselling Practice in Schools. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 31, 71-79.

Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ. (1999). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ. (2001). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μέρν, Τ. (2002). *Πρόσκληση στην Προσωποκεντρική Προσέγγιση*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Μπρούζος, Α. (1998). *Ο εκπαιδευτικός ως λειτουργός Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού* (β' εκδ.). Αθήνα: Λύχνος.

Μπρούζος, Α. (2004). *Προσωποκεντρική συμβουλευτική*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Μυλωνά-Καλαβά, Ν. (2001). Παραλληλισμός των αρχών της Συμβουλευτικής με την παγκόσμια αντίληψη αναφορικά με τη διαφορετικότητα και την ισότητα. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, τεύχος 58-59, 31-39.

Mabey, C., Salamanca, G. and Storey, J. (1998). *Human Resource Management: A Strategic Introduction*. Oxford: Blackwell Publishers.

McLeod, J. (2005). *Εισαγωγή στη Συμβουλευτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

McLaughlin, C. (1999). Counselling in schools: looking back and looking forward. *British Journal of Guidance & Counselling*, 27(1), 13-22.

Navin, S. L., Yaakub, N. F. & Mohamed, O. (1996). Assessment of counselling needs: a comparative study of the perception of primary school teachers in Lesotho and Malaysia. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 18(1), 97-113.

Nelson-Jones, R. (2006). *Training Manual for Counselling and Helping Skills*. London: Cassell

Rogers, C. (1987). *Counselling & Psychotherapy*. Boston: Houghton.

Tatar, M. (1998a). Primary and secondary school teachers' perceptions and actions regarding their pupils' emotional lives. *School Psychology International*, 19(2), 151-168.